

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

**Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra společenských věd**

Diplomová práce

**Téma občanství ve výuce Občanské výchovy
a Základů společenských věd**

**Vypracoval: Bc. Ladislav Strnad
Vedoucí práce: PhDr. Salim Murad, Ph.D.**

České Budějovice, 2020

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 14. 5. 2020

.....
Ladislav Strnad

Poděkování

Touto cestou bych rád poděkoval PhDr. Salimu Muradovi, Ph.D. za cenné rady, vstřícný přístup, odborné vedení, připomínky, ochotu a vzácný čas, který mi věnoval při psaní mé diplomové práce.

Abstrakt

Práce se týká tématu občanství ve výuce předmětů Občanská výchova a Základy společenských věd. Skládá se ze dvou částí, teoretické a praktické. Teoretická se zabývá institutem občanství a vývojem státního občanství na území České republiky, a to ve spojení s historickým vývojem naší republiky od roku 1918 do současnosti. Praktická část obsahuje výukové aktivity zaměřené na pochopení institutu občanství a na změny v nabývání a pozbývání československého, nyní českého občanství.

Klíčová slova: státní občanství, nabývání a pozbývání občanství, občan, zákon, učitel, žák, aktivity.

Abstract

The thesis focuses on the topic of citizenship in primary school subjects of Civic education and Social studies. It consists of two parts, a theoretical and a practical one. The theoretical part deals with the concept of citizenship and the development in the territory of the Czech Republic in connection with the historical development of our republic from 1918 until present. The practical part presents teaching activities focusing on the understanding of the concept of citizenship and the changes in ways of acquisition and loss of citizenship in Czechoslovakia and the Czech Republic, respectively.

Keywords: citizenship, acquiring and losing citizenship, citizen, law, teacher, student, activities

Obsah

Úvod	7
1 Pojem občanství.....	9
1.1. Historie pojmu občanství a občanských práv.....	9
1.2. Charakteristika státního občanství	13
1.3. Občanství Evropské unie.....	15
1.4. Způsoby nabývání státního občanství	16
2 Československé státní občanství	18
2.1 Československé státní občanství v letech 1918–1937	18
2.2 Československé státní občanství v letech 1938–1947	23
2.3 Československé státní občanství v letech 1948–1967	31
2.4 Československé státní občanství v letech 1968-92	34
2.5 Státní občanství České republiky	37
3 Výukové aktivity	41
Historie občanství – staré Řecko.....	43
Historie občanství – odkaz k římskému právu	46
Charakteristika státního občanství	47
Místní neomezenost občanství – pomoc státu občanům v cizině	48
Práva obyvatel – práva občanů	50
Klasifikace práv	51
Pracovní povinnosti občanů v době nouzového stavu	53
Zásady nabývání občanství	56
28. říjen 1918	57
Institut domovské právo	60

Občanství v Podkarpatské Rusi.....	63
Doba nesvobody a změny v občanství.....	66
Benešovy dekrety a občanství.....	75
Doba totality a změny v občanství (1948-1989).....	78
Občanství České republiky	80
4 Závěr.....	85
5 Seznam zdrojů	87
6 Seznam tabulek, obrázků.....	91

Úvod

Téma občanství ve výuce předmětů Občanská výchova a Základy společenských věd jsem si zvolil v návaznosti na svou bakalářskou práci. Vedly mě k tomu tyto důvody. Tematika občanství mě při vypracovávání předchozí práce zaujala a na základě znalostí z předchozího studia jsem se mohl do problematiky ponořit hlouběji a zabývat se i mnoha výjimkami, které změny v nabývání a pozbývání občanství doprovázely. V teoretické části, zabývající se institutem občanství a vývojem občanství u nás od roku 1918 do současnosti, jsem čerpal z odborných publikací vztahujících se k této problematice a vycházel jsem z primárních zdrojů.

Další důvod souvisel s výzkumnou částí mé bakalářské práce. Šetření ukázalo, že orientace studentů oboru Výchova k občanství v tématu občanství, které je dosti obsáhlé a právnicky složité, vykazovala i určité nedostatky. Z jejich odpovědí bylo zřejmé, že výuce tématu občanství nebylo na střední a ani základní škole věnováno příliš pozornosti. Po seznámení se s učebnicemi z různých nakladatelství jsem se ujistil, že v některých učebnicích občanské výchovy a základů společenských věd je téma občanství zařazeno, ale též jsem zjistil, že ani v novém vydání učebnice z nakladatelství Fraus... po datu přijetí posledního zákona o občanství nebylo učivo k tomuto tématu aktualizováno. Přitom zákon přinášel klíčové změny v pojetí občanství jako výraznou liberalizaci s možností vícenásobného občanství. Toto zjištění mě utvrdilo, že má práce čerpající z aktuálních zdrojů by mohla být pro výuku přínosem.

Jako hlavní cíl mé diplomové práce jsem si proto vytyčil vytvoření pracovních listů s různými výukovými aktivitami, které by mohly vést k pochopení institutu občanství a změn v nabývání a pozbývání občanství v návaznosti na historický vývoj naší republiky. Koncipoval jsem je tak, aby si žáci a studenti prostřednictvím tématu občanství připomněli důležité mezníky ve vývoji našeho státu. Mimo historické hledisko jsem chtěl ukázat na propojení minulosti se současností a na to, že institut není zkosnatělý a je schopen reagovat na potřeby ve společnosti.

Kromě pohledu na státní občanství jako na právní institut, který je spojen s právy, ale i povinnostmi a je vázán na proměny státu, jsem chtěl poukázat i na jeho hledisko mimoprávní, na vědomí příslušnosti k určitému státnímu celku a občanskou solidaritu.

1 Pojem občanství

1.1. Historie pojmu občanství a občanských práv

V užším slova smyslu si můžeme pod pojmem občan představit přináležitost k obci, státu, společenství, z čehož náleží určitá práva a povinnosti. V širším slova smyslu být občanem je chápáno jako přijetí odpovědnosti jedince za celek, v němž žije. Občan má tudíž nejen právo volit, ale zároveň i toto právo využít a být tak zapojen do záležitostí veřejných.¹

Naše pojetí občanství sahá až k občanům starořeckých městských států. Občan musel být svobodný člověk, který měl dovoleno podílet se na činnosti soudů a vlády, občané si byli rovni před zákonem a stejně tak v možnostech uplatnit se v politickém životě. Občanství v polis bylo založeno na dědičnosti, proto svobodní lidé, již se v řecké obci usadili, nemohli rozhodovat o politických věcech a zastupovali je občané z příslušné obce. Občanství také nepříslušelo otrokům a ženám. Ty se měly především starat o domácnost a děti a nenáležela jim politická práva.²

Pojetí státního občanství jako právního statusu fyzické osoby s právy a povinnostmi sahá svými kořeny do římského práva. Pod pojmem „persona“ (osoba) byl chápán člověk, který má způsobilost k právům a povinnostem neboli, řečeno dnešní terminologií, právní subjektivitu. Římané však pod pojmem člověk měli na mysli pouze člověka svobodného. Římský občan disponoval mnoha právy, a to veřejnými, jakožto právem participovat na lidovém shromáždění, právem zastávat státní úřady a právem i povinností sloužit v řadách římského vojska, a soukromými, hlavně právy rodinnými a majetkovými. Mezi svobodnými občany se odlišovaly dvě skupiny občanů, jedni byli svobodní od narození, druzí byli pánem propuštění na svobodu, tzv. propuštěnci, a ti neměli všechna práva, nebylo jim povoleno sloužit ve vojsku, ale v době nouze byli využíváni. Volební právo jim příslušelo a jejich děti již byly plnoprávními občany. Omezení právní subjektivity se týkalo také žen, a to bez rozdílu původu. Nepříznávala se

¹ JIRÁSKOVÁ, Věra. *Občan v demokratické společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-78-8., s.13-14

² tamtéž, s.14

jim práva veřejná, účast v politickém životě, ale byla omezována i majetková a rodinná práva. Otrokovi, který byl zbaven svobody, žádná práva přisuzována nebyla, a naopak byl objektem práv svobodných lidí. Postavení cizinců se v římské říši měnilo, zprvu jim žádná práva nepříslušela, později někteří dostali právo obchodu a právo uzavřít řádný sňatek. Roku 212 n.l. udělil císař Caracalla římské občanství všem svobodným lidem v říši.³

Podle římského práva byla právní osobnost svobodného římského občana určena třemi složkami, a to stavem svobody (status libertatis), příslušností k římské obci neboli římským státním občanstvím (status civitatis) a příslušností k římské rodině (status familiae). Změnil-li se některý z těchto stavů, měnila se i právní subjektivita jedince. Tento jev se nazýval kapitisdeminuce. Ztráta svobody, stal-li se člověk v cizině otrokem, představovala úplný zánik právní osobnosti a doma se na něj pohlíželo jako na zemřelého. Ale bylo pamatováno na to, že mohl ze zajetí uniknout a vrátit se do vlasti (postliminium). Ztrátou příslušnosti k římské obci pozbýval dotyčný práva občanská a nepohlíželo se na něj jako na občana, ale jako na cizince. Nejmenší změny byly spojeny s třetím stavem, protože k těmto jevům docházelo nejčastěji, a to při adopcích a v souvislosti se sňatky, kdy žena mohla přejít do péče manžela.⁴

Přestože institut občanství velmi podobný dnešnímu pojetí se tedy nacházel již ve starém Římě, je nynější pojetí občanství spojeno hlavně s dobou osvícenství, které zdůrazňuje občanská práva na principu rovnosti a odmítá poddanství. Pojem občan (ve smyslu státní občan) se historicky váže do počátku Velké francouzské revoluce (1789). Jako občan byl chápán příslušník třetího stavu – měšťan (fr. město = cité, občan = citoyen; v něm. měšťan = Staatsburger). Třetí stav usiloval o rovnost lidí před zákonem, tedy o odstranění nerovností mezi stavy, zrušení privilegií šlechty a duchovenstva a získání politických práv.⁵ Pojem občan se objevil spolu s koncepcí občanských práv, filosofické základy této koncepce vycházely z myšlenek francouzského osvícence Jeana Jacquese

³ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. Římské právo. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1997, s. 55-57

⁴ tamtéž, s. 69-70

⁵ PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústavní právo a státověda I. díl Obecná státověda*. Praha: Linde Praha, a.s., 1998, s. 63

Rousseaua, které zformuloval ve slavném díle Společenská smlouva. Ideální občan je svobodný, má možnost podílet se na veřejném životě, náleží mu politická práva – právo volit a dokáže upřednostnit obecnou vůli nad vlastními zájmy.⁶ Třetí stav se ve Francii roku 1789 označil za Národní shromáždění s cílem prosazovat vůli národa a v témže roce byla přijata Deklarace práv člověka a občana. V tomto dokumentu se objevují důležité ústavní principy státu jako suverenita lidu, dělba moci, rovnost občanů před zákonem, ochrana lidských práv a svobod.

Byla zakotvena řada práv, která měla být určena pro všechny občany. Avšak občanem byl rozuměn pouze muž. V době francouzské revoluce lze sledovat počátky ženského hnutí. V pojednání o právech žen, vydaném osvícencem Condorcetem, je již v roce 1787 řečeno, že ženy mají stejná přirozená práva jako muži. Francouzské ženy, které se aktivně podílely na svržení krále v době revoluce, kromě požadavku stejných politických práv chtěly i úpravy zákonů o manželství, například právo na svobodnou volbu manžela. Olympe de Gouges v roce 1791 v Paříži vydala spisek Práva ženy a občanky, avšak v roce 1793 byla popravena a byla zakázána politická aktivita žen. 19. století sice přineslo rozšíření boje za práva žen, ale volební právo ženám bylo přiznáno často až ve 20. století.⁷

Myšlenky Velké francouzské revoluce se šířily v Evropě. Zásadnější změny v oblasti politických složek občanských práv neproběhly. Výsledek revoluce byl patrný spíše v upevnění hospodářského postavení třetího stavu a přispěl k prosazení principu rovnosti v kodifikaci soukromého práva. Přežilý pojem poddaný, který poukazoval na podřízenost jedince státní moci, byl nahrazen pojmem občan a zároveň bylo nutné stanovit postavení cizinců. Počátkem 19. století patřila problematika institutu státního občanství do soukromého práva. Se zvyšujícím se významem politických složek

⁶ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002. Knihovna společenských věd. ISBN 80-86473-10-4., s.29-31

⁷ GAARDER, Jostein. *Sofiin svět: román o dějinách filosofie*. 7. vyd., 4. v Albatrosu. Přeložil Jarka VRBOVÁ. V Praze: Albatros, 2012. ISBN 9788000028958., s.261-262

občanských práv se tento institut, upravující vztah člověka ke státu a jeho účast na státní moci, měnil na veřejnoprávní a stal se součástí ústavního práva.⁸

Lidská práva je z historického hlediska možno dělit do kategorií, tzv. generací. Vychází se z koncepce, že jedna generace práv navazuje na druhou, a proto realizování další generace je neuskutečnitelné bez generace předešlé. První generaci tvoří osobní, občanská a politická práva. Byla formulována v průběhu 17. až 19. století, politická především ve století 19. a začátkem 20. století v důsledku rozvoje dělnického a sociálního hnutí. Do této generace patří právo na život, na soukromý majetek, zákaz trestu smrti, nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, osobní svoboda, nedotknutelnost obydlí, svoboda pohybu a pobytu, svoboda myšlení, náboženského vyznání, svoboda projevu, právo petiční, sdružovací, shromažďovací, všeobecné volební právo a práva na soudní ochranu. Druhou generaci představují práva hospodářská, sociální a kulturní, například právo na spravedlivou odměnu za práci, právo na ochranu zdraví, právo na vzdělání na hmotné zabezpečení ve stáří. Prosazována byla především v období mezi 1. a 2. světovou válkou a v polovině 20. století. Třetí generace práv, tzv. práva solidarity, je spojována s postindustriální společností a s globalizací a jejich prosazování je patrné od 70. let 20. století. Náleží k nim právo na příznivé životní prostředí a informace o něm, právo na mír, národní sebeurčení, právo na přístup ke kulturnímu dědictví. Proti dvěma předchozím generacím jsou hodně abstraktní a obtížně prosaditelná.⁹

Při dělení do čtyř generací práv je vycházeno z následujícího členění; první generací jsou myšlena práva osobní, druhou práva politická, třetí práva sociální, hospodářská a kulturní a čtvrtou práva postindustriální společnosti.¹⁰

⁸ PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústavní právo a státověda I. díl Obecná státověda*. Praha: Linde Praha, a.s., 1998, s. 63-64

⁹ ŠÍŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii. 2.*, rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2008. ISBN 9788072017102., s. 20-21

¹⁰ tamtéž, s.20

1.2. Charakteristika státního občanství

Právní řád České republiky nedefinuje státní občanství. V nálezu Ústavního soudu ČR z roku 1994 se dočteme: „Z obecného hlediska lze státní občanství definovat jako časově trvalý, místně neomezený právní vztah fyzické osoby a státu, který je proti vůli fyzické osoby nezrušitelný, na jehož základě vznikají jeho subjektům vzájemná práva a povinnosti.“¹¹

Státní občanství je významné z hlediska lidských práv a svobod. Některými právy disponují jen státní občané, tj. ti, kteří mají státní příslušnost. Všichni obyvatelé státu nejsou totiž občané. Obyvatelem je míněn jak státní občan, tak i cizinec a bezdomovec (apatrid). Občanem se stává pouze ten, jenž splňuje zákonné podmínky příslušnosti ke státu. Každý stát má svoji svrchovanost a ta platí i při určování obsahu státního občanství, které je dáno vnitrostátním právem. Stát určuje, kdo má nárok být jeho občanem a kdo ne. Zároveň stanovuje postavení těch, kteří jsou bez státního občanství daného státu (cizinci nebo občané bez státní příslušnosti, tzv. apatridé).¹²

Státní občanství vymezuje vztah fyzické osoby k určitému státu, její občanská práva a povinnosti. Jedná se především o aktivní a pasivní volební právo do územně samosprávných celků, do parlamentu, u nás o volbu prezidenta, o jmenování státním úředníkem, vykonávání služby v ozbrojených silách státu, právo na pobyt na státním území a při pobytu v cizině na záštitu zastupitelských úřadů. Jen pro státní občany (ne pro cizince a apatridy) platí právní řád daného státu jako celek. Vyhoštění se vztahuje jen na cizince, liší se též podmínky sociálního zabezpečení občanů a cizinců, právo volit, sdružovací svobody. Co se týče povinností, je s občanstvím spojována především věrnost státu, jeho obrana a dodržování právních norem. Platí zásada výlučnosti, což znamená, že občan s vícenásobným občanstvím by se měl řídit právem daného státu.¹³

¹¹ nález Ústavního soudu ze dne 13. září 1994, sp. Zn. Pl. ÚS 9/94, bod II.

¹² ČERNÝ, Jan a Miloš VALÁŠEK. *České státní občanství: ucelený výklad právních předpisů upravujících státní občanství České republiky v návaznosti na státní občanství ČSR, ČSSR a ČSFR*. Praha: Linde, 1996. ISBN 8072010182., s. 15

¹³ VALÁŠEK, Miloš. *Státní občanství: komentář: zákon o nabývání a pozbytování státního občanství České republiky a vybrané související právní předpisy a mezinárodní dokumenty: podle stavu k ...* Praha: Linde, 2006-^^^ . ISBN 8072016253., s. 12-13

V naší republice jsou lidská práva zakotvena v Listině základních práv a svobod, která byla přijata Federálním shromážděním ČSFR v roce 1991 a znovu vyhlášená Českou národní radou v prosinci 1992 jako součást ústavního pořádku. V Listině jsou zakotvena jednotlivá lidská práva a až na nepatrné odchylky je vycházeno z jejich dělení do generací. Je zřejmé, že osoba s přiznaným státním občanstvím má v daném státě lepší postavení nežli cizinci s jakýmkoli pobytovým statutem. V Listině základních práv a svobod se v článku 42 hovoří o tom, že některá práva jsou přiznána pouze státním občanům, z čehož plyne, že nejsou určena pro cizince.¹⁴

Pojem státní občanství a státní příslušnost není totožný, do státní příslušnosti k danému státu náleží příslušnost fyzických i právnických osob, letadel, lodí, kosmických objektů.¹⁵

Suverenita státu při úpravě právních norem týkajících se občanství svého státu bývá omezena přijetím norem mezinárodního práva. V článku 1 Haagské úmluvy z roku 1930 o některých otázkách střetů zákonů o státním občanství je ale řečeno, že každý stát si určuje svými zákony, kdo je jeho státním občanem. Úmluva sice nikdy nevstoupila v platnost, ale její obecné zásady jsou respektovány.¹⁶ Občanství řeší článek 15 Všeobecné deklarace lidských práv z roku 1948. Hovoří se v něm o právu každého jedince na státní příslušnost a o nemožnosti jejího zbavení bez vlastní vůle. V článku 13 již zmiňovaného dokumentu je deklarováno právo opustit jakoukoliv zemi, i svou vlastní, a možnost se do své země vrátit.¹⁷ Uznání státního občanství jiným státem je významné zvláště proto, aby mohla být státnímu občanu zajištěna diplomatická a konzulární ochrana domovským státem a aby domovský stát mohl vymáhat na státu pobytu náhradu újmy, jež byla způsobena jeho občanu kvůli porušení norem mezinárodního práva. Aby se vyřešily sporné otázky občanství, bývají často mezi státy sjednány mezinárodní smlouvy.¹⁸

¹⁴ VALÁŠEK, Miloš. *Státní občanství: komentář: zákon o nabytí...*, s.13

¹⁵ PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústavní právo a státověda I. díl Obecná státověda*. Praha: Linde Praha, a.s., 1998, s. 62-63

¹⁶ ČERNÝ, Jan a Miloš VALÁŠEK. *České státní občanství: ucelený výklad právních...*, s. 16

¹⁷ POTOČNÝ, Miroslav a Jan ONDŘEJ, ed. *Obecné mezinárodní právo v dokumentech*. 2., dopl. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2004. Beckova skripta. ISBN 8071798142., s.33

¹⁸ ČERNÝ, Jan a Miloš VALÁŠEK. *České státní občanství: ucelený výklad právních...*, s.16-17

1.3. Občanství Evropské unie

Občanu České republiky vstupem státu do Evropské unie přibyla občanská práva Evropské unie. Institut občanství Evropské unie obsahovala Maastrichtská smlouva o vzniku Evropské unie, podepsaná 7. února 1992. Práva občanů Evropské unie byla dále obohacena o dvě další práva Amsterodamskou smlouvou, platnou od 1. května 1999, a to o možnost obracet se na všechny orgány Evropské unie v kterémkoliv jejím jazyce a v něm i dostat odpověď a právo na přístup k dokumentům. Osoba, která je občanem státu Evropské unie, je zároveň občanem unie.¹⁹

Mezi významná práva občana Evropské unie patří kromě již zmiňovaných volný pohyb, pobyt, hledání práce a usazení se v kterémkoli členském státě Evropské unie, pasivní i aktivní volební právo do Evropského parlamentu, ve volbách do místních zastupitelstev v místě svého pobytu, podávání petic Evropskému parlamentu, stížností evropskému ombudsmanovi, právo na konzulární a diplomatickou ochranu od jiného členského státu Evropské unie v případě, že ve třetí zemi nemá stát diplomatické zastoupení. Úřady těchto států by měly pomoci občanům s evropským občanstvím v případě repatriací, nehody, nemoci, úmrtí blízké osoby, zatčení a zadržení. Kromě těchto práv mají občané EU rovné podmínky zaměstnance, osoby samostatně výdělečně činné mohou poskytovat služby na veškerém území členských států, občané EU mají právo studovat a vzdělávat se na území unie.²⁰

¹⁹ TICHÝ, Luboš. *Evropské právo*. 4. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7400-333-2., s.107-108

²⁰ *Práva občanů EU* [online]. [cit. 2020-05-02]. Dostupné z: <http://europ.eu/prava-obcanu-eu/125215101>

1.4. Způsoby nabývání státního občanství

Nabývání státního občanství je v jednotlivých státech dáno příslušnými zákony o občanství, které se od sebe sice odlišují, ale je možno uvést tyto způsoby nabývání: narození, legitimace, sňatek, naturalizace, redintegrace, nabytí veřejného úřadu, změna státního území a opce.²¹

Většina osob získává státní občanství narozením. Existují dvě zásady, které bývají uplatňovány, a to *ius sanguinis* a *ius soli*. Podle zásady *ius sanguinis* („právo krve“) se dítě, jehož rodiče jsou příslušníky téhož státu, stává občanem státu podle státní příslušnosti rodičů. Nezáleží na tom, zda se narodilo doma nebo v cizině. Vychází-li se z této zásady, mají děti narozené mimo manželství státní příslušnost jejich matky. Podle zásady *ius soli* („právo místa“) je pro získání státního občanství určující území, na kterém se dítě narodí. Nepřihlíží se k tomu, zda jsou rodiče občany daného státu nebo cizinci. Zároveň dle této zásady dítě narozené v cizině nemá státní příslušnost státu, i když jeho rodiče ji mají. Při přísném uplatnění těchto zásad by docházelo často k dvojímu občanství nebo bezdomovectví, proto jednotlivé státy ve svém zákonodárství často kombinují oba principy. Legitimací nabývá státní občanství nemanželské dítě, pokud se k otcovství přizná občan dotyčného státu nebo na základě určení otcovství soudem.²² Právní předpisy o získání občanství sňatkem se v jednotlivých státech odlišují. Naturalizace je udělení státního občanství cizinci nebo bezdomovci. Žadatel musí splňovat řadu podmínek, které si určuje právní řád daného státu. Většinou se jedná o základní délku pobytu, která by neměla dle Evropské úmluvy o státním občanství překročit deset let. Stejně tak by dle tohoto dokumentu měly státy zvažovat, zda mají žádat doklad o pozbytí dosavadního občanství, protože zvláště osoby pronásledované ve své vlasti by tuto podmínky těžko splnily.²³ Často bývají také vyžadovány doklady týkající se trestní bezúhonnosti za určité časové období, znalost jazyka, reálií daného státu aj. Redintegrace neboli znovunavrácení je opětovné navrácení státního občanství osobám, které ho ztratily díky naturalizaci v cizině nebo jinak. U nás se jednalo o odnětí občanství osobám v letech 1949 až 1989.

²¹ Černý Jan a Miloš Valášek. *České státní občanství ucelený výklad právních...*, s.17

²² tamtéž, s. 18

²³ VALÁŠEK, Miloš. *Státní občanství: komentář: zákon o nabývání...*, s.12-13

Ipsa facto je méně obvyklý způsob nabytí občanství. V některých státech ho osoba získá například tím, že se stane státním úředníkem nebo že si koupí nemovitost či se mu zde narodí dítě. Změnou státního území získali občanství příslušníci Německa a Rakouska po rodičích, narozených na československém území a majících tam bydliště nebo domovské právo, přestože oni sami ho neměli a ani zde nebydleli. Opce je projev vůle fyzické osoby, která si může zvolit mezi dvěma občanstvími. Dochází k tomu často postoupením území pod jinou státní svrchovanost, jako tomu bylo například na podzim 1938 po podpisu Mnichovské dohody. Optant rozhoduje buď sám za sebe, nebo i za svou manželku a děti. O případ opce se u nás jednalo i po rozpadu republiky, kdy se slovenští občané mohli do poloviny roku 1994 rozhodnout pro české státní občanství.²⁴

Osoby, které disponují dvojím státním občanstvím, jsou nazývány bipolitě, osoby bez státního občanství apatridé neboli bezdomovci. Na osoby, které mají občanství členského státu a zároveň federace, jak tomu bylo u nás v době federace, se z mezinárodního hlediska nepohlíží jako na osoby s dvojím občanstvím.²⁵

²⁴ Černý Jan a Miloš Valášek. *České státní občanství ucelený výklad právních...*, s.20-21

²⁵ PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústavní právo a státověda I. díl Obecná státověda*. Praha: Linde Praha, a.s., 1998, s.65

2 Československé státní občanství

2.1 Československé státní občanství v letech 1918–1937

Vznik československého státního občanství je spojen se vznikem Československa, které bylo vyhlášeno 28. října 1918 na schůzi Národního výboru v Praze. Představy o novém státě se formovaly v průběhu první světové války. Byly zvažovány různé možnosti přeměny habsburské monarchie. Převážil požadavek vytvoření samostatného československého státu. Ten byl prosazován v zahraničí Československou národní radou v čele s T. G. Masarykem. Zástupci české a slovenské emigrace na jednání v Pittsburghu v květnu 1918 dospěli k představě, že nový československý stát bude republikou s demokratickou ústavou. Slovensko mělo slíbeno sněm, soudy, vlastní administrativu, nebyl zmiňován žádný československý národ, ale Češi a Slováci. 14. října 1918 se konala v celých Čechách, částečně i na Moravě generální stávka proti vývozu potravin a T. G. Masaryk vlivem této události předal dne 18. října 1918 prezidentu USA Woodrovu Wilsonovi tzv. Washingtonskou deklaraci. Dokumentem, který reagoval na návrh císaře Karla I. na federalizaci Rakouska-Uherska, byla odmítnuta autonomie v rámci Rakouska. Zároveň E. Beneš sdělil vládám Dohody, že byla vytvořena první vláda československého státu. 30. října 1918 došlo k připojení Slovenska tzv. Martinskou deklarací, která již v rozporu s předchozí Pittsburskou dohodou hovořila o jednotném československém národě. Idea čechoslovakismu, považovaná mnohými v tu dobu pouze jako účelová, se ukázala jako příčina mnoha problémů ve vztazích mezi Čechy a Slováky.²⁶

Aby nenastal bezprávní stav v novém státě, byl po vyhlášení republiky přijat tzv. recepční zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. z. pera Aloise Rašína. Tento zákon přejímal rakouský a uherský právní řád, navázal na právní dualismus habsburské monarchie, který nebyl za existence republiky důsledně odstraněn, zvláště v některých odvětvích soukromého práva. V českých zemích platil právní řád rakouský, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi uherský. Recipovány byly i právní normy o nabývání a pozbývání státního občanství.²⁷

²⁶ GERLOCH, Aleš, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK. *Ústavní systém České republiky: Základy českého ústavního práva*. Praha: Prospektrum, 1994. ISBN 8085431858., s. 14

²⁷ tamtéž, s. 14

Československo patřilo ke státům, které vznikly s koncem 1. světové války po rozpadu Rakouska-Uherska, tudíž se náležitosti týkající se státního občanství nástupnických států musely řešit na mezinárodní úrovni. Smlouvami Versailleského mírového systému, podepsanými 10. 9. 1919 v Saint – Germain – en – Laye, byl završen proces mezinárodního uznání československého státu a vymezení jeho státního území. 10. září 1919 byla k Československu přičleněna Podkarpatská Rus, čímž byly vyslyšeny požadavky rusínských politiků. Smlouvy řešily i pravidla přidělování rakousko-uherských a německých občanů k nástupnickým státům. Československý právní řád je zahrnul v zákoně č. 508/1921Sb., známém pod názvem tzv. minoritní či malá saintgermainská smlouva. Československo mělo dovolit přijetí státního občanství co nejvíce osobám s faktickou vazbou k jeho území a neodepírat osobám se souběžnou vazbou k jinému nástupnickému státu Rakouska-Uherska změnu občanství na základě jejich svobodného rozhodnutí. Smlouva měla zaručit ochranu práv národnostních a náboženských menšin a územní autonomii Podkarpatské Rusi.²⁸

Nejdůležitější pro získání občanství byl institut domovského práva. Zákon 236/1920 Sb., ze dne 9. dubna 1920, o nabývání a pozbývání státního občanství a práva domovského v republice Československé zpětně určil, kterým osobám se vznikem Československa náleželo státní občanství. Byly to osoby s více než desetiletým domovským právem či pobytem nebo narozením na území nově vzniklého státu. Tímto způsobem obdržela občanství převážná část osob a s nimi i jejich manželky a nezletilé děti. Získání občanství bylo spojeno i s nastoupením státní služby. Došlo ke sjednocení právní úpravy domovského práva v celé republice. Využít opce mohli občané s domovským právem v jiných částech monarchie, jestliže domovské právo jich samotných nebo jejich předků se vázalo v minulosti k některé obci na území nového státu. Opce mohla být směřována ve prospěch státu, ke kterému náležela dřívější domovská obec. Opce musela proběhnout ve stanovené lhůtě a změna občanství nastala dnem vykonání opčního prohlášení. Optovat mohly osoby starší 18 let, za nezletilé děti bylo

²⁸ EMMERT, František. *Státní občanství na území České republiky v minulosti a současnosti*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 9788075021632., s.26

rozhodováno zákonnými zástupci, v případě uplatnění opce ženatým mužem platila opce i na manželku a nezletilé děti. U nemanželských dětí se rozhodovalo podle opčního prohlášení matky. Optované osoby, u nichž pro nárok na občanství nebyla rozhodující národnost, se musely přestěhovat na území československého státu.²⁹

Návrat do českých zemí byl možný i pro osoby německé nebo jiné národnosti, na základě opce jim bylo přiznáno československé občanství. Opci mohly využít i osoby s českým a slovenským původem a mateřským jazykem žijící v jiné části bývalé monarchie. Hlučínsko, dříve náležející k Německé říši, bylo versailleskou smlouvou přičleněno k Československu, ale občané mohli během dvou let optovat pro německé státní občanství. Domovské právo na československém území a občanství bylo odňato příslušníkům habsbursko-lotrinského rodu a navždy zapovězeno.³⁰

Institut domovské právo byl přejet z Rakouska-Uherska a vydržel u nás až do prosince 1948. Byly s ním spojeny určité problémy, protože nepředpokládal, že oprávněná osoba musí fyzicky v obci pobývat. Nebylo to ani možné z důvodů zaměstnanosti, ale i z důvodů svobody pohybu a pobytu. Lidé odcházeli do měst, ale domovské právo často připadalo na menší obce. Jestliže osoba zchudla a nemohla se o sebe postarat, připadla starost o ni obci s domovským právem. Po vzniku ČSR se začalo uvažovat o převzetí chudinské správy státem, avšak i přes závazky vlády vypracovat příslušné zákony přeměna domovského práva neproběhla. Obcím však bylo ulehčeno a význam domovského práva v tomto ohledu klesl díky zákonům v oblasti sociální. Byla rozšířena povinnost nemocenského pojištění pro všechny zaměstnance, byl vydán zákon o pojištění zaměstnanců v době nemoci invalidity a stáří a vyplácení státních starobních podpor.³¹

Nabytí domovského práva bylo možné různými způsoby, a to narozením, legitimací dítěte, provdáním, přičemž manželce nebo dítěti náleželo domovské právo obce manžela nebo otce, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi adopcí. Jestliže nebylo

²⁹ EMMERT, František. *Státní občanství na území České republiky v minulosti a současnosti*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 9788075021632., s.27-29

³⁰ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 2. upr. vyd. Praha: Linde, 1999. ISBN 8072011677., s. 296-298

³¹ tamtéž, s.294-295

možné domovské právo u někoho dohledat, byla osoba považována za bezdomovce. Obce mohly domovské právo dobrovolně udělit a tento akt byl zpoplatněn částkou od 1000 do 2000 Kč. Důležitým dokladem, zvláště z důvodu dokladu o státním občanství, byl tzv. domovský list.³²Když bylo domovské právo zrušeno, podle zákona č. 174/1948 Sb., o zrušení domovského práva, musely všechny místní národní výbory bezpečně zajistit úschovu seznamu osob s domovským právem v obci ke dni 31. prosince 1948.³³

Mimo již uvedené možnosti nabytí občanství mohly získat československé občanství sňatkem s československým státním občanem cizinky. Dále muži-cizinci a svobodné či ovdovělé ženy cizinky mohli získat občanství naturalizací, ale museli být bezúhonní, pobývat zde nejméně deset let, mít slíbeno domovské právo v obci a vzdát se předchozího občanství. Občanství bylo získáno doručením naturalizační listiny a byla povinnost složit slib.³⁴

Existovaly dva způsoby pozbytí občanství, a to provdání ženy za cizince nebo propuštění ze státního svazku na vlastní žádost z důvodu vystěhování do ciziny. Vystěhování nebylo důvodem ke ztrátě občanství.³⁵

Nabývání československého státního občanství po roce 1918 náleželo do oblasti veřejného práva. Lze říci, že v novém právním řádu se vycházelo ze Všeobecného zákoníku občanského přijatého v Rakousku roku 1811. Část týkající se státního občanství v něm byla napsaná stručně, přehledně, jasně, bez výjimek a z těchto právních principů bylo čerpáno až do září 1949.³⁶ Na recepční zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. a zákon č. 236/1920 Sb. z. a n. o občanství a domovském právu navazovaly další právní úpravy týkající se občanství, např. r. 1922 zákon o vystěhovalectví, v roce 1926 zákon o udělení státního občanství bývalým uherským státním příslušníkům, již nezískali občanství podle předchozího zákona. Otázku státního občanství řešily mezistátní smlouvy s Německem, Rakouskem a Polskem a naturalizační úmluva s USA. Na příkaz Nejvyššího soudu byly

³² MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 2. upr. vyd. Praha: Linde, 1999. ISBN 8072011677., s.295

³³ Černý Jan a Miloš Valášek. *České státní občanství ucelený výklad právních...*, s.41

³⁴ EMMERT, František. *Státní občanství na území České republiky v minulosti a současnosti*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 9788075021632., s.42

³⁵ tamtéž, s.42

³⁶ tamtéž, s.19

publikovány ve sbírce zákonů a nařízení, což považoval Nejvyšší správní soud za nedostatečné.³⁷

³⁷ EMMERT, František. *Státní občanství na území České republiky v minulosti a současnosti*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 9788075021632., s.44

2.2 Československé státní občanství v letech 1938–1947

Ústava z roku 1920 se sestávala z preambule a šesti hlav. V první hlavě bylo obsaženo, že stát bude demokratickou republikou v čele s voleným prezidentem a že území republiky je jednotný celek, přičemž změna hranic může být provedena pouze ústavním zákonem. Vezmeme-li v úvahu následující vývoj, tak změna hranic v roce 1938 nebyla projednána v parlamentě, a tudíž byla z právního hlediska již ve své době neplatná. V této hlavě bylo též ukotveno, že k republice se dobrovolně připojila Podkarpatská Rus, jakožto samosprávné území. Zároveň zde bylo zmíněno jednotné státní občanství. Další hlavy se týkaly moci zákonodárné, výkonné, soudní, práv, svobod a povinností občanů.³⁸ Šestá hlava řešila ochranu národnostních, náboženských a rasových práv. Byla znovu zdůrazněna zásada rovnosti všech státních občanů. Jazyk ani náboženství neměly být překážkou k získání veřejné služby, hodností a výkonu povolání. V mezích zákona se mohl používat jakýkoli jazyk v soukromých a obchodních jednáních. Součástí ústavy se stal i jazykový zákon č.122/1920 Sb. z. a n., jenž podle Saint-Germainské smlouvy uznal státním jazykem jazyk československý, důvodová zpráva předpokládala paritní zastoupení českého a slovenského jazyka. Vládní nařízení č. 17/1926 Sb. z. a n. řešilo podrobnější úpravy užívání státního oficiálního jazyka. Některé části se zabývaly jazykovými menšinami a jejich právem využívat v daných případech menšinový jazyk. Jestliže v soudním okrese žilo alespoň dvacet procent státních občanů jiného jazyka než československého, soudy, úřady a orgány republiky měly převzít podání v menšinovém jazyce a v témže jazyce podat odpověď. Úředním jazykem na Slovensku byla slovenština. Dle zákona mělo vyučování na školách pro menšiny být vedeno v menšinovém jazyce a v kulturních institucích pro menšiny se mělo mluvit jejich jazykem.³⁹

Realizace práv menšin měla upevnit jejich pocit sounáležitosti s novým státem. Preambule ústavy zdůrazňovala myšlenku čechoslovakismu-jednotného československého národa. Tato teorie však nebyla všemi přijímána, protože opomíjela kulturní a politické rozdíly mezi oběma národy, protože se tisíc let vyvíjely odlišně.

³⁸MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 2. upr. vyd. Praha: Linde, 1999. ISBN 8072011677, s.283

³⁹Tamtéž, s. 293

Československo tedy nebylo možno považovat za ryze národní stát, a ačkoliv zde byla národnostní práva řešena ústavně a i v dalších zákonech, vyvstávaly zde četné problémy. Podle evidence z roku 1937 zde pobývalo přes tři miliony Němců, což bylo dokonce o devět set tisíc víc než Slováků. Vyhrčené spory mezi Čechy a Němci, Čechy a Slováky, Slováky a Maďary přispěly k rozpadu Československa a staly se pro hitlerovské Německo příležitostí k jeho likvidaci.⁴⁰

Požadavky německé národnostní menšiny byly prosazovány Sudetoněmeckou stranou. Její postavení zesílilo v roce 1935 po volbách do parlamentu, kdy se stala nejsilnější politickou stranou. Vláda přicházela s návrhy na řešení národnostních, politických i hospodářských požadavků sudetských Němců, ale všechna řešení Sudetoněmecká strana odmítala, její požadavky se postupně zvyšovaly a zesílily zvláště na jaře 1938 po připojení Rakouska k Německu. Z iniciativy Německa, ovládaného Hitlerem, došlo k jejich řešení na mezinárodní úrovni. 30. září 1939 byla podepsána čtyřmi mocnostmi, a to Německem, Itálií, Francií a Velkou Británií, Mnichovská dohoda o odstoupení území, na němž bylo zastoupeno více než 50% obyvatelstvo německé národnosti. Mnichovský diktát měl odstraňovat nedostatky versailleského systému, aby hranice států odpovídaly etnickému složení obyvatelstva. V reálu však pronikly hluboko do území s obyvatelstvem české národnosti.⁴¹ O neplatnosti této dohody od samotného počátku, přestože byla kvůli strachu z válečného konfliktu přijata prezidentem Benešem a československou vládou, není kvůli jejím rozporům s naším i mezinárodním právem pochyb.⁴²

V listopadu 1938 došlo k vyhlášení autonomie Slovenska a Podkarpatské Rusi, bylo to sice na základě schválení navržených ústavních zákonů, ale ne zákonnou třípětinovou většinou. Stát byl přejmenován na Česko-Slovenskou republiku. Bylo zachováno jednotné státní občanství, pouze přibyla krajinská příslušnost odvozená od

⁴⁰ VODIČKA, Karel a Ladislav CABADA. *Politický systém České republiky: historie a současnost*. 3., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 9788073678937., s 30

⁴¹ Tamtéž, s.54

⁴² MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 2. upr. vyd. Praha: Linde, 1999. ISBN 8072011677, s.366

domovského práva ve slovenské či podkarpatské obci. Potlačování demokracie, realizace republiky a omezení činnosti parlamentu oslabily mezinárodní postavení státu.⁴³

Česko-Slovenská republika a Německá říše podepsaly smlouvu o otázkách státního občanství a opci pod č. 300/1938 Sb. z. a n. Navazovala na článek 7 Mnichovské dohody o výměně obyvatel a opci a zároveň sem byly začleněny teze tzv. karlovarského programu Sudetoněmecké strany, vyhlášeného v dubnu 1938. Dle smlouvy mělo být k 10. říjnu 1938, kdy měl být ukončen zábor československého pohraničí dohodnutý v Mnichově, odňato československé státní občanství a zároveň uděleno německé všem osobám, jež zde měly k 1. lednu 1910 bydliště nebo se zde narodili jejich rodiče či prarodiče. Totéž se týkalo i osob, žijících v zahraničí, ale majících domovské právo v obcích na zabraném území. Občanství manželek se odvíjelo dle občanství manžela, v tom se československé právo nelišilo od německého. Pro československou státní příslušnost mohly optovat osoby neněmecké národnosti, byla-li jim přidělena německá. Osoby německé národnosti ho musely přijmout. Naopak osoby, které se na toto území přemístily po 1. lednu 1910, a osoby, které se přestěhovaly na jiné území Československa a pobývaly tam po 10. říjnu 1938, německou státní příslušnost nezískaly. Národnost neměla vliv. Toto opatření bylo zaměřeno proti českým přistěhovalcům do pohraničí a proti osobám v úřadech, protože Sudetoněmecká strana považovala za nespravedlivé zvýhodňování bývalých legionářů při získávání úřednických míst a českých pracovníků při budování pohraničního opevnění a zaměstnání ve zbrojním průmyslu. Těchto skupin osob se týkal i nucený odchod ze zabraného území. Ostatní českoslovenští občané německé národnosti měli možnost do 29. března 1918 optovat pro německou státní příslušnost. Stejně požadavky mohla klást i česká vláda na občany německé národnosti i jejich potomky, kteří se do Česko-Slovenské republiky přemístili po 1. lednu 1910. Opuštěním republiky byli zbaveni československé státní příslušnosti, německá vláda měla povinnost je přijmout. Majetek bylo možno při výměně vzít s sebou.⁴⁴

⁴³ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 2. upr. vyd. Praha: Linde, 1999. ISBN 8072011677, s.369-371

⁴⁴ EMMERT, František. *Státní občanství na území České republiky v minulosti a současnosti*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 9788075021632, .s.53-56

Druhou republikou je označováno období od podpisu Mnichovské dohody do 15. března 1939 parlament od podzimu 1938 pracoval pouze symbolicky. Po autonomii Slovenska, Podkarpatské Rusi a po volbě nového prezidenta bylo v prosinci 1938 ústavním zákonem č. 330/1938 Sb. z. a n. o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů Československé republiky umožněno vládě po dobu dvou let nahrazovat zákony vládními nařízeními a prezident byl zmocněn k vydávání dekretů s vahou ústavy.⁴⁵

Z iniciativy Německé říše byl po schůzce Adolfa Hitlera a čelních slovenských politických představitelů vyhlášen 14. března 1939 Slovenský stát. Byla sice proklamována jeho samostatnost, ale bylo zřejmé, že jeho politika je úzce spojena s Německou říší. Následující den, 15. března, svým podpisem prezident Emil Hácha v Berlíně stvrdil dokument, jímž byl zřízen Protektorát Čechy a Morava. Hitler prohlašoval, že český národ bere pod ochranu německé říše. Německé vojsko rychle obsadilo zbytek Čech a Moravy. Dobu od 30. září 1938 do 4. května 1945, kdy byl československý lid zbaven svobody, označujeme jako dobu nesvobody a právní předpisy vydané v této jako neplatné.⁴⁶

Politická práva a společenské uplatnění se odvíjelo v Protektorátu Čechy a Morava od státního občanství. Obyvatelstvo bylo rozčleněno do čtyř kategorií. Do první kategorie náleželi říšskoněmečtí státní občané, převážně etničtí Němci, kteří ke dni 10. října 1938 měli v některé obci protektorátu nebo v Sudetech domovské právo, státní občanství žen bylo odvozeno od manželů. Jedině osoby první kategorie disponovaly politickými právy. Ve druhé kategorii byli občané s tzv. protektorátní příslušností, patřili sem českoslovenští státní občané neněmecké národnosti, mající v protektorátu bydliště a domovské právo, a ještě osoby, jejichž bydliště bylo sice k 10. říjnu 1938 v obci na sudetoněmeckém území, ale ony si ponechaly československou státní příslušnost nebo ji opět nabyly opcí. Protektorátní příslušnost získali i bývalí českoslovenští občané české národnosti s domovským právem ke dni 16. března 1939 ve slovenské nebo podkarpatské

⁴⁵ BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2011. ISBN 978-80-210-5438-7., s.87-89

⁴⁶ GERLOCH, Aleš, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK. *Ústavní systém České republiky: Základy českého ústavního práva*. Praha: Prospektrum, 1994. ISBN 8085431858., s. 23

obci, nenabyli-li jinou. Třetí kategorií byly osoby s protektorátní příslušností podléhající rasovým zákonům Německa, které při přesunech do ghetta a vyhlazovacích táborů mezi roky 1942 až 1945 úplně přicházely o státní příslušnost. Jednalo se o Židy, Cikány a tzv. míšence. Do čtvrté kategorie spadaly osoby s cizí státní příslušností.⁴⁷

Vojenská povinnost se týkala pouze první kategorie osob. Mohly mít zastoupení v říšském sněmu, zastávat místa v říšské státní správě a podílet se na zabaveném židovském majetku. Mohly se též sdružovat do vlastních zájmových organizací, obdržely větší přiděly potravin, disponovaly výhodami v sociálním zabezpečení i v pracovním právu. Samozřejmě užívaly všechna práva protektorátních příslušníků. Říšský občan se podle předpisů ministerstva vnitra z roku 1941 nesměl stát příslušníkem protektorátu.⁴⁸

Kolem prezidenta Edvarda Beneše, který se vzdal 5. října 1938 funkce prezidenta a emigroval do Francie, se v polovině roku 1940 vytvořilo v Londýně prozatímní státní zřízení ČSR. Bylo složeno z prezidenta, Státní rady a vlády a uznáno i mezinárodně. Francie a Anglie prohlásily za neplatnou Mnichovskou dohodu. Beneš mohl vydávat prezidentské dekrety s platností moci zákonodárné, ty bylo nutné po válce schválit parlamentem a uveřejnit ve Sbírce zákonů. K tomu po druhé světové válce došlo, ratihabice prezidentských dekretů se uskutečnila Prozatímním národním shromážděním 28.10.1945. V Moskvě bylo zformováno druhé centrum odboje. S blížícím se koncem války postupně vyvstávaly neshody o budoucím uspořádání republiky. Shoda existovala v otázce potrestání kolaborantů a odsunu Němců. Do hry též vstupovala Slovenská národní rada, zformovaná koncem prosince 1943, s Deklarací z 1.9.1944 o převzetí zákonodárné, vládní a výkonné moci na území Slovenska. V Čechách během Pražského povstání v roce 1945 byla vytvořena také Česká národní rada, ale ta předala moc ihned po konci války vládě, jmenované 5. dubna 1945 v Košicích ještě za doby protektorátu. Po ukončení doby nsvobody se vrátila v platnost ústava z roku 1920 s právními úpravami dle ústavních dekretů prezidenta republiky.⁴⁹

⁴⁷ EMMERT, František. *Státní občanství na území České republiky v minulosti a současnosti*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 9788075021632 s., 62-63

⁴⁸ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 2. upr. vyd. Praha: Linde, 1999. ISBN 8072011677, s.386–388

⁴⁹ GERLOCH, Aleš, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK. *Ústavní systém České republiky: Základy českého ústavního práva*. Praha: Prospektrum, 1994. ISBN 8085431858, s.25-31

Československé zákonodárství muselo po skončení války řešit německé občanství. Ústavní dekret prezidenta republiky č.33/1945 Sb. o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, připomínající jejich zhoubný vliv na rozklad republiky, se stal základem pro odsun Němců z republiky. Zákon měl účinnost od 10.srpna 1945 a byl k němu dán souhlas na postupimské mezinárodní konferenci, konané 17.7. až 2.8.1945.⁵⁰

Československé státní občanství bylo odebráno občanům německé a maďarské národnosti, kteří obdrželi podle předpisů cizí okupační moci státní příslušnost německou nebo maďarskou. Pozbytí bylo zpětné ke dni nabytí cizího státního občanství. Vycházelo i z ústavy 1920, kdy bylo zakotveno, že občan cizího státu nemůže mít současně československé občanství. Dle ústavního dekretu občanství nemělo být odňato všem osobám německé nebo maďarské národnosti, mohlo zůstat těm, kteří se v době zvýšeného ohrožení republiky, od 21. května 1938 do 31. prosince 1946, přihlásili úředním hlášením za Čechy a Slováky, přistupovalo se k individuálnímu posuzování občanství. To mohlo být zachováno i německým a maďarským antifašistům a osobám bojujících za osvobození republiky. Co se týče jiných národností, tak Češi, Slováci a další Slované byli zbaveni československého státního občanství, když se bez donucení v době zvýšeného ohrožení republiky přihlásili k německé národnosti nebo se o ni zajímali. Ke státnímu občanství v rodině se přistupovalo samostatně, u manželky a nezletilých dětí se neodvozovalo od manžela a jejich žádosti byly posuzovány výhodněji.⁵¹

Do Československa po druhé světové válce přibylo několik tisíc krajanů, kdysi československé občanství mající a pak ho pozbyví nebo bez předchozího občanství. Podle ústavního zákona č. 74/1946 nemuseli dokládat propuštění z cizího státního svazku a domovské právo získali v místě bydliště. Manželka a nezletilé děti nabyly příslušnost, jestliže byly v žádosti zapsány. Nejvíce krajanů přišlo z volyňské oblasti na západní Ukrajině.⁵²

⁵⁰ EMMERT, František. *Státní občanství na území České republiky v minulosti a současnosti*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 9788075021632, s.80

⁵¹ Černý Jan a Miloš Valášek. *České státní občanství ucelený výklad právních...*, s. 69-70

⁵² GRONSKÝ, Ján. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa 2. 1945-1968*. 2002, s.135

Maďaři na slovenském území měli mít stejný osud jako německá menšina. Ale Slovenská národní rada byla proti, požadovala mírnější řešení, a to vyměnit Maďary za Slováky. K tomu dospěla i postupimská konference. K výměně došlo na základě dohody č. 145/1946 Sb. Manželka a nezletilé osoby následovaly manžela. Domovské právo bylo přiděleno podle bydliště. Důvodem pro odmítnutí Maďarů byl nepřátelský postoj k Československé republice. V Maďarsku vznikla přesídlovací komise, která vypracovala seznamy osob, za československou stranu vyhotovila seznam osob vláda. Byly to osoby pozbývající občanství na základě dekretů prezidenta republiky č.33/1945 Sb. Příslušné osvědčení o získání státní příslušnosti vystavovaly okresní národní výbory podle místa přesídlení.⁵³

V roce 1945 byla Podkarpatská Rus postoupena SSSR. Ze strany Sovětského svazu byla totiž porušena dohoda o dočasné správě osvobozeného území Československa. Byly zosnovány svobodné volby do orgánů státní moci – národních výborů a přes nesouhlas československé strany i většiny tamějších obyvatel došlo 26. listopadu 1944 k připojení k sovětské Ukrajině. Osoby české a slovenské národnosti s trvalým bydlištěm na území Podkarpatské Rusi mohly do 1. ledna 1946 optovat pro československé občanství.⁵⁴

V květnu 1946 proběhly svobodné volby do Ústavodárného národního shromáždění. Všeobecné volební právo náleželo jen československým občanům české, slovenské nebo jiné slovenské národnosti. Bylo ale odňato československým občanům německé a maďarské národnosti, kterým zůstalo československé státní občanství nebo jim bylo obnoveno podle ústavního dekretu č. 33/1945 Sb.⁵⁵

Volby v Čechách vyhrála Komunistická strana Československa, na Slovensku Demokratická strana. Politické představy Čechů a Slováků se úplně neshodovaly. Stejně tak se odlišovaly představy komunistů a nekomunistických stran o dalším ústavním vývoji. Byl ustanoven ústavní výbor, složený z třiceti šesti odborníků na ústavní právo.

⁵³ GRONSKÝ, Ján. Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa 2. 1945-1968. 2002., s. 156-157

⁵⁴ tamtéž, s. 60-62

⁵⁵ tamtéž, s. 347-348

Komunisté měli zájem o vypracování nové ústavy, ostatní strany o navázání na předchozí tradici.⁵⁶

⁵⁶ VODIČKA, Karel a Ladislav CABADA. *Politický systém České republiky: historie a současnost*. 3., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 9788073678937, s.96

2.3 Československé státní občanství v letech 1948–1967

V Československu v únoru roku 1948 přešla moc do rukou komunistické strany. Vývoj směřoval k politickému systému jedné strany, neprobíhaly svobodné volby, byl omezován soukromý sektor a plánované hospodářství vytlačilo tržní ekonomiku. Nastává likvidace opozice, je nastolena cenzura, probíhá devastace zákonnosti a morálky. Převažuje politická orientace na Sovětský svaz, jehož vliv začal již Jaltou v únoru 1945.⁵⁷

V květnu 1948 došlo k přijetí nové ústavy Československé republiky pod názvem Ústava 9. května. Jednalo se o ústavní zákon č.150/1948 Sb. K 31. 12. 1948 bylo též zrušeno zákonem domovské právo k obci. Právní úpravu občanství řešil zákon č.194/1949 Sb., o nabývání a pozbývání československého státního občanství, kterým byly zrušeny dosavadní právní předpisy týkající se této problematiky vyjma zákonů o nabývání československého občanství u repatriovaných osob a zákona o naturalizaci mezi ČSR a USA. Novelizace byla provedena zákonem č. 72/1958 Sb.⁵⁸

Zákon sjednotil právní předpisy v českých zemích a na Slovensku. Institut občanství byl navzdory nastupujícímu nedemokratickému vývoji celkem liberální a nezaostával za světovými snahami v úpravách státní příslušnosti. Prodělal mnoho změn, přinesl rovnost pohlaví, zjednodušené podmínky naturalizace. K nabytí občanství mohlo dojít narozením, nalezením na území Československa, sňatkem a udělením. Pozbytí státního občanství mohlo nastat sňatkem, propuštěním z cizího státního svazku a odnětím státního občanství.⁵⁹

Nabývání československého státního občanství narozením se dělo podle zásady *ius sanguinis*. Dítě narozené na území Československa nabylo československou státní příslušnost tehdy, měl-li jeden z rodičů československé státní občanství. Nebylo nutné, aby rodiče byli oddáni. Při narození dítěte v cizině občanovi s československým státním občanstvím získalo dítě státní příslušnost, pokud rodič s československým občanstvím

⁵⁷ GERLOCH, Aleš, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK. *Ústavní systém České republiky: Základy českého ústavního práva*. Praha: Prospektrum, 1994. ISBN 8085431858, s. 32–36

⁵⁸ GRONSKÝ, Ján. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa 2. 1945-1968*. 2002, s.342

⁵⁹ EMMERT, František. *Státní občanství na území České republiky v minulosti a současnosti*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 9788075021632, s.100

podal žádost a ta byla odsouhlasena příslušným orgánem – krajským národním výborem, od roku 1958 okresním národním výborem. Děti, jež byly nalezeny v raném věku, získaly československou státní příslušnost, když se nepodařilo dokázat, že mají jiné státní občanství. Horní hranice věku nebyla určena a případy byly řešeny jednotlivě.⁶⁰

Československou státní příslušnost mohl získat cizinec (bezdomovec) s bydlištěm na území Československa nepřetržitě po dobu pěti let a pozbytím předchozí státní příslušnosti. Manželé si mohli vybrat, požádají-li o občanství společně nebo samostatně, žádosti však byly posuzovány individuálně. Děti do patnácti let získávaly příslušnost se souhlasem obou rodičů, při neshodě rozhodoval soud. Musela se prokazovat loajalita vůči Československé republice a jejímu lidově demokratickému zřízení. Novelizace z roku 1958 tuto podmínku rušila. Od osob starších patnácti let bylo vyžadováno složení státoobčanského slibu.⁶¹

V padesátých a šedesátých letech dvacátého století v Československu naturalizací získalo občanství několik tisíc řeckých emigrantů a osoby českého a slovenského původu, tzv. reemigranti, kteří se vrátili již dříve a z rozličných příčin nezískali státní příslušnost podle zvláštního zákona č. 74/1946 Sb., o udělení státního občanství krajanům vracejícím se do země.⁶²

Propuštění ze státního svazku na základě vlastní žádosti se řešilo samostatně, a to i při společně podané žádosti. Žádat o propuštění mohla osoba starší patnácti let, u nezletilých byl vyžadován souhlas zákonných zástupců. Žádost se podávala příslušnému okresnímu výboru podle bydliště a mohla být zamítnuta. O propuštění žádaly většinou osoby, které dlouhodobě pobývaly v zahraničí. Propuštění ze státního svazku získali listinu o propuštění.⁶³

Zákon o československém občanství z roku 1949 přišel s novým institutem pozbývání občanství, a to odnětím ministerstvem vnitra. Dotyčná osoba pak mohla zůstat bez občanství. Bylo to v rozporu se Všeobecnou deklarací lidských práv. Ministerstvo

⁶⁰ Černý Jan a Miloš Valášek. *České státní občanství ucelený výklad právních...*, s.72-73

⁶¹ tamtéž, s. 74-76

⁶² EMMERT, František. *Státní občanství na území České republiky v minulosti a současnosti*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 9788075021632, s.102-103

⁶³ tamtéž, s. 79

vnitru mohlo po 1. říjnu 1949 zbavit státního občanství osobu, která nezákonně opustila území republiky, bez povolení setrvala v cizině a nevrátila se po výzvě ministerstvem vnitra do republiky ve stanového lhůtě. Ta činila pro západní Evropu třicet dnů, pro zámorí devadesát dnů. Dále mohlo být odňato občanství osobě, která prováděla činnost poškozující Československou republiku. Podle novely mohla být o občanství připravena osoba, která strávila v cizině pět let bez platného dokladu nebo obdržela jiné občanství. Odnětí občanství proti své vůli bylo zaneseno mezi roky 1948 až 1956 do trestního práva. Osobám odsouzeným v politických procesech za velezradu, vyzvědačství, válečné zrady a škůdnictví mohl být uložen jako vedlejší trest. Od roku 1950 též přicházely tyto osoby o občanská práva, byly vyloučeny z armády a propadalo jim jmění. Po kritice tzv. kultu osobnosti novela trestního zákona č. 33/1956 Sb. tento vedlejší trest odstranila.⁶⁴

Bylo dořešeno občanství osob německé a maďarské národnosti, které ho ztratily ústavním dekretem v roce 1945, bydlely zde a dosud občanství nenabývaly dle žádné právní normy od roku 1949. V roce 1953 bylo navráceno kolektivně občanství osobám německé národnosti a v roce 1958 osobám maďarské národnosti. Ty měly možnost získat občanství už v roce 1948, ale většina z nich se nedostala včas k informacím o možnosti nabytí občanství.⁶⁵

Národní shromáždění 11. července 1960 schválilo návrh nové ústavy, vyhlášené jako Ústavní zákon č.100/1960 Sb. Uzákoniла vedoucí úlohu Komunistické strany Československa. Oficiální název státu byl změněn na Československou socialistickou republiku. Státní občanství zde bylo jako v předešlých ústavách zmíněno jen stručně s odkazem na samostatný zákon.⁶⁶

⁶⁴ EMMERT, František. *Státní občanství na území České republiky v minulosti a současnosti*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 9788075021632, s.104

⁶⁵ GRONSKÝ, Ján. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa 2. 1945-1968*. 2002, s.316

⁶⁶ GERLOCH, Aleš, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK. *Ústavní systém České republiky: Základy českého ústavního práva*. Praha: Prospektrum, 1994. ISBN 8085431858, s. 37–38

2.4 Československé státní občanství v letech 1968-92

Na Slovensku přetrvávala nespokojenost s centralizovaným řízením státu. Od koncepce čechoslovakismu bylo sice odstoupeno, ale pravomoci slovenských orgánů byly postupně oklešťovány a sbor pověřenců ústava z roku 1960 zrušila. Opozice byla vyloučena z účasti na politickém životě kromě krátkého období roku 1968, nazývaného Pražské jaro. V této době vyústily snahy o reformu socialismu. V Čechách šlo především o snahy demokratizace společnosti a zavedení prvků tržního hospodářství, Slováci měli spíše zájem o federalizaci státu. Vpád vojsk Varšavské smlouvy však brzy ukončil naděje na demokratizaci společnosti a nastává politika normalizace.⁶⁷

Republika se ale federací stala. V říjnu 1968 byly přijaty dva ústavní zákony, a to ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci a ústavní zákon č. 144/1968 Sb., o postavení národností. Unitární stát se tedy změnil ve federaci sestávající se z České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky.⁶⁸

V roce 1968 s přeměnou státu ve federaci nastaly i významné změny v pojetí státního občanství. Ústavní zákon č. 143/1968 Sb. zakotvil jako primární občanství republik a z něj se odvozovalo občanství ČSSR. Ústavní zákon č. 125/1970 tento poměr obracel s tím, že bude přijata nová právní úprava. K té však nikdy nedošlo, proto se občanství federace odvozovalo od státního občanství republik.⁶⁹

Na zákon č. 143/1968 navazoval zákon č. 165/1968 Sb., o zásadách nabývání a pozbývání státního občanství a uznával zásadu prvotnosti republikového občanství. Československou státní příslušnost získal ten, komu náleželo státní občanství České socialistické republiky nebo státní občanství Slovenské socialistické republiky. Jestliže pozbyl občanství jedné z republik, přicházel i o občanství československé, nenabyl-li občanství druhé z republik. Tento zákon rušil většinu předpisů zákona č. 194/1949 Sb., o nabývání a pozbývání československého státního občanství, do nového zákona byly převzaty předpisy o udělení, propuštění a odnětí státního občanství. Upřednostňoval

⁶⁷ VODIČKA, Karel a Ladislav CABADA. *Politický systém České republiky: historie a současnost*. 3., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 9788073678937, s.98

⁶⁸ GERLOCH, Aleš, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK. *Ústavní systém České republiky: Základy českého ústavního práva*. Praha: Prospektrum, 1994. ISBN 8085431858, s.38

⁶⁹ FILIP, Jan. *Ústavní právo I. díl*. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-210-0649-8., s.76

zásadu *ius soli*. K 1. 1. 1969 se československý státní občan stal občanem té republiky, kde se narodil. Při narození v cizině bylo určující místo přihlášení k trvalému pobytu. Občanství dětí do patnácti let bylo odvozeno od rodičů. Chtěl-li někdo změnit občanství republiky, mohl využít do 31. 12. 1969 opci. Občan mohl mít pouze občanství jedné z republik.⁷⁰

Zákon č. 165/1968 Sb. doplňovaly zákony vydané národními radami obou republik, a to zákon SNR č. 206/1968 Sb, a zákon ČNR č. 39/1969 Sb. Soulad s federálním občanstvím nastal až novelizací při přijetí ústavního zákona č.23/1991 Sb., kterým byla uvozena Listina základních práv a svobod. Zákony republik vymezily nabývání občanství těmito způsoby: narozením, nalezením na území republiky, uzavřením manželství a udělením. Při narození se vycházelo ze zásady *ius sanguinis*. Místo narození dítěte mělo význam, měli-li rodiče odlišné republikové občanství, pak mu bylo přiděleno občanství dle území republiky, na němž se narodilo. Občanství dítěte narozeného mimo území ČSSR rodičům s českým a slovenským občanstvím se odvozovalo podle občanství matky. Mohla být provedena změna občanství. Rodiče dítěte, kteří měli odlišné republikové občanství, mohli provést změnu občanství dítěti souhlasným prohlášením do šesti měsíců od narození dítěte. Dětem nalezeným v Československé socialistické republice bylo přiděleno občanství té republiky, v níž bylo nalezeno, došlo tak k uplatnění zásady *ius soli*.⁷¹

Uzavírali-li manželství občané české a slovenské národnosti, nemuselo se měnit republikové občanství, ale na základě prohlášení druhého manžela mohla být provedena změna. Podmínkou pro udělení občanství cizincům byl pětiletý pobyt, podání žádosti ministerstvu vnitra a po udělení pozbytí stávajícího státního občanství. Občan druhé republiky mohl nabýt též občanství udělením, dle slovenského zákona musela být splněna podmínky dvouletého pobytu, český zákon sledoval pouze přihlášení k trvalému pobytu. Přijetím druhého republikového občanství docházelo ke ztrátě původního.⁷²

Propuštění ze státního svazku řešily příslušné okresní národní výbory podle místa posledního trvalého pobytu žadatele. Ministerstvo vnitra hovořilo jen o propuštění ve

⁷⁰ Černý Jan a Miloš Valášek. *České státní občanství ucelený výklad právních...*, s. 82–83

⁷¹ tamtéž, s. 86-87

⁷² tamtéž, s. 90-93

spojení s vystěhováním do zahraničí po předchozím povolení. Zákony obou republik obsahovaly odnětí občanství, i když bylo v rozporu se Všeobecnou deklarací práv a svobod. Česká úprava ho zanesla do zákona až v listopadu 1969. K důvodům obsaženým v zákoně z roku 1949 přibyl vstup do cizích vojenských služeb a služba v institucích směřujících svou aktivitu proti Československé socialistické republice.⁷³

Sedmnáctým listopadem 1989 padá komunistický režim. Poté je přijímáno mnoho ústavních zákonů reflektujících probíhající změny a přechod k pluralitní demokracii.⁷⁴

Zákon č. 88/1990 Sb. zrušil institut odnětí státního občanství. Z důvodu nápravy křivd z minulosti umožňoval možnost renaturalizace osob, jež pozbyly československé státní občanství odnětím nebo propuštěním ze státního svazku dle zákonů o občanství z roku 1949 a 1969. Tyto osoby mohly do 31. 12. 1993 na ministerstvu vnitra nebo na zastupitelském orgánu v cizině písemně oznámit, že projeví zájem zůstat československými občany. Nevztahovalo se to na žádosti, které byly v rozporu s mezinárodními smlouvami uzavřenými se socialistickými zeměmi, podle nichž byly osoby propuštěny ze státního svazku, aby nevzniklo dvojí občanství. Též musela být dodržena úmluva o naturalizaci s USA. Zákon č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci vracel občanství osobám, jimž bylo jako vedlejší trest odňato občanství.⁷⁵

Ke dni 31. prosince 1992 zanikla Česká a Slovenská Federativní Republika a s ní i československé státní občanství. Bylo potřeba stanovit, kdo je považován za státního občana nově vzniklé České republiky.

⁷³ Černý Jan a Miloš Valášek. *České státní občanství ucelený výklad právních...*, s. 96-97

⁷⁴ GERLOCH, Aleš, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK. *Ústavní systém České republiky: Základy českého ústavního práva*. Praha: Prospektrum, 1994. ISBN 8085431858., s. 40

⁷⁵ Černý Jan a Miloš Valášek. *České státní občanství ucelený výklad právních...*, s. 97 -98

2.5 Státní občanství České republiky

1. prosince 1992 s účinností od 1. ledna 1993 přijala Česká národní rada Ústavu České republiky, která se jen velmi stručně, stejně jako všechny naše předchozí ústavy, zmiňovala o občanství a odkazovala na zákon o občanství. Státní občanství České republiky řešil zákon ČNR č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství, ve znění zákona č. 272/1993 Sb. Byly do něj začleněny mezinárodní úmluvy. Dalo by se říci, že všechny čtyři ústavy v historii naší republiky od roku 1918 doprovázely čtyři samostatné rámcové zákony o občanství.⁷⁶

Poněvadž určující pro stanovení občanství v roce 1969 bylo místo narození a opce byla využita nepatrně, vznikl po rozdělení České a Slovenské Federativní Republiky na dva samostatné státy stav, že tisícům lidí se odlišovalo místo trvalého pobytu s územím státu, jehož byli po 1. lednu 1969 občané. Občan Slovenské republiky mohl získat státní příslušnost České republiky prohlášením do 30. června 1994 při naplnění daných podmínek: alespoň dvouletý faktický pobyt, vzdání se slovenského občanství a trestní bezúhonnost za posledních pět let. Rodiče mohli rozhodnout o českém občanství u dítěte mladšího patnácti let. Další novelizace dále aktualizovaly podmínky získání českého občanství slovenskými občany.⁷⁷

Státní občanství se se podle zákona č. 40/1993 Sb. získávalo narozením, osvojením, určením otcovství, nalezením na území České republiky, prohlášením, udělením, navrácením a volbou.⁷⁸Oznámení o navrácení občanství podle zákona č. 88/1990 muselo být učiněno do 31. prosince 1993, doručeno na ministerstvo vnitra mohlo být později. Volba se týkala slovenských občanů.⁷⁹Prohlášení bylo určeno pro osoby, které byly k 31. prosinci 1992 občany ČSFR, ale bez českého nebo slovenského státního občanství, protože se před 1. lednem 1969 narodily v cizině, neměly trvalý pobyt v Československu ony ani jejich rodiče. Jednalo se o velmi malý počet osob.⁸⁰

⁷⁶ EMMERT, František. *Státní občanství na území České republiky v minulosti a současnosti*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 9788075021632, s. 132

⁷⁷ tamtéž, s.133–135

⁷⁸ Černý Jan a Miloš Valášek. *České státní občanství ucelený výklad právních...*, s. 99

⁷⁹ tamtéž, s.114-115

⁸⁰ Černý Jan a Miloš Valášek. *České státní občanství ucelený výklad právních...*, s. 103

Pozbývání českého občanství mohlo být propuštěním ze státního svazku České republiky, prohlášením, nabytím cizí státní příslušnosti na vlastní žádost, pozbytím podle smluv o dvojím státním občanství. Výjimkou bylo uzavření manželství nebo narození. Propuštění bylo pouze do 24. května 1996, a to na vlastní žádost u osob, které neměly trvalý pobyt na území našeho státu a doložily, že se staly státním občanem jiného státu nebo jim občanství bylo slíbeno. Prohlášení byl tehdy nový způsob, oproti předchozímu popsanému se musela osoba stát občanem cizího státu a prokázat, že se v cizině zdržuje alespoň deset let.⁸¹

Dítě získalo občanství narozením, jestliže jeden z rodičů měl naši státní příslušnost. Vycházelo se z principu *ius sanguinis*. Narodilo-li se dítě na území ČR apatridům a měl-li zde alespoň jeden povolení k trvalému pobytu, obdrželo dítě občanství na základě principu *ius soli*. Osvojením nabylo dítě občanství, když alespoň jeden z rodičů byl státním občanem České republiky ke dni nabytí právní moci rozsudku o osvojení. Jednalo se vždy o osoby mladší osmnácti let. Narodilo-li se dítě cizince nebo bezdomovkyni mimo manželství a pouze otec byl občanem České republiky, občanství dítě získalo dnem určení otcovství, a to buď dnem souhlasného prohlášení rodičů, nebo dnem právní moci rozsudku, kterým byl otec určen. Při určení státního občanství nalezením se vycházelo z principu *ius soli*, státním občanem České republiky se stala osoba nalezená na našem území mladší patnácti let, jestliže se nedokázalo, že má občanství v jiném státě.⁸²

Udělení občanství osobě starší patnácti let bylo možné při dodržení těchto podmínek: Měla mít na území České republiky pětiletý trvalý pobyt; mělo být prokázáno, že byla propuštěna z dosavadního státního svazku nebo že cizí občanství ztratí získáním českého (výjimkou byl apatrid nebo osoba, která by žádostí o propuštění vystavila nebezpečí sebe či osoby blízké); dále neměla být osoba v posledních pěti letech odsouzena za úmyslný trestný čin a měla znát český jazyk. O udělení občanství se žádalo

⁸¹ Černý Jan a Miloš Valášek. *České státní občanství ucelený výklad právních...*, s. 124-128

⁸² GERLOCH, Aleš, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK. *Ústavní systém České republiky: Základy českého ústavního práva*. Praha: Prospektrum, 1994. ISBN 8085431858., s. 70-71

zprvu na okresním, poté krajském úřadě, žádost posuzovalo Ministerstvo vnitra České republiky. Žadatel získal listinu o udělení občanství a skládal státoobčanský slib.⁸³

Protože byl zákon č. 40/1993 Sb. za dvacet jedna let své účinnosti devětkrát novelizován, přistoupilo se k vydání nového zákona č. 180/2013 Sb., o státním občanství České republiky a změně některých zákonů s platností od 1. ledna 2014. S předešlými zákony se shodoval ve způsobu získávání občanství narozením na základě zásady *ius sanguinis*. Zákon obsahoval výrazné změny. Nejzásadnější změnou byla ta, že čeští občané mohli mít vícenásobné státní občanství (rodilí i naturalizovaní).⁸⁴

Ve srovnání s předchozím zákonem přinesla nová právní úprava více možností nabývání občanství a jejich přesnější vymezení. Shoda zůstala v nabytí občanství narozením dle principu *ius sanguinis*, když je některý z rodičů občanem ČR. Upřesněna byla 90 denní lhůta pro trvalý pobyt rodičů – apatridů, zde se objevují prvky *ius soli*. Při nabytí občanství na základě určení otcovství nastala změna v tom, že pokud matka nebyla občankou Evropské unie, Švýcarska nebo smluvního státu Dohody o Evropském hospodářském prostoru, musely být u dítěte provedeny genetické zkoušky. Způsob nabývání občanství osvojením se nelišil od předešlého zákona. Při nabytí občanství nalezením nastala změna věku dítěte. Muselo se jednat o dítě neznámé totožnosti, mladší tří let. Byla stanovena šestiměsíční lhůta na zjišťování bývalé státní příslušnosti. Do zákona byl přidán nový způsob, a to získání občanství svěřením do ústavní, pěstounské nebo jiné náhradní péče, narodilo-li se dítě na území České republiky a nemělo žádnou státní příslušnost.⁸⁵

Dalším způsobem nabývání občanství je jeho udělení ministerstvem vnitra. Žádost je předkládána krajskému úřadu, manželé mohou žádat společně a i o občanství pro děti. Jestliže je dětem více než patnáct let, musí žádost samy podepsat. O udělení občanství, které není právně vymahatelné, rozhoduje ministerstvo vnitra ve lhůtě do 180 dní. Srovnáme-li požadavky s minulým zákonem, přibyly podmínky pro udělení

⁸³ GERLOCH, Aleš, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK. *Ústavní systém České republiky: Základy českého ústavního práva*. Praha: Prospektrum, 1994. ISBN 8085431858., s. 71

⁸⁴ EMMERT, František. *Státní občanství na území České republiky v minulosti a současnosti*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 9788075021632, s. 169-170

⁸⁵ tamtéž, s.171–172

občanství. Podmínkou zůstává pětiletá délka pobytu, faktické zdržování se na našem území, cizinec musí být začleněn do české společnosti, nesmí být bezpečnostní hrozbou pro republiku, nesměl být v minulosti odsouzen za úmyslný trestný čin nebo nepodmíněně za nedbalostní trestný čin. Prověřuje se ovládnutí českého jazyka, orientace v ústavním systému a v základních reáliích České republiky. Žadatel by za poslední tři roky neměl porušit zákony upravující pobyt cizinců. Ověřuje se legálnost a výše finančních příjmů za poslední tři roky, včetně plnění daňových povinností, nepřiměřené zatěžování sociálního systému bez vážného důvodu. Nemusí se prokazovat, že se osoba vzdává předešlého občanství. Občané Evropské unie, Švýcarska a dalších států, které jsou smluvní stranou Dohody o evropském hospodářském prostoru, disponují liberálnějšími podmínkami. Obnova občanství či nabytí prohlášením platí pro osoby, které před platností tohoto zákona byly zbaveny českého, případně československého občanství. Neplatí to ale pro osoby pozbyvší občanství podle ústavního dekretu č.33/1945 Sb., aby nedošlo k prolomení Benešových dekretů. Dle zákona č. 180/2013 lze občanství pozbyt pouze prohlášením o vzdání se občanství, přičemž osoba musí trvale žít v cizině, být bez trvalého pobytu v České republice a musí mít cizí státní příslušnost nebo slib, že ji získá.⁸⁶

Občanství v České republice bylo před přijetím nového zákona založeno na zásadě jediného občanství. Nový zákon znamenal významnou liberalizaci, byla odstraněna teze o automatickém pozbytí občanství, nabývalo-li se občanství jiné. Dříve bylo povoleno dvojí občanství pouze v souvislosti s uzavřením sňatku nebo narozením. Jestliže zhodnotíme postoj českého práva k institutu občanství, v porovnání se státy Evropské unie je přístup České republiky od 1. 1. 2014 mnohem liberálnější.⁸⁷

I tento zákon již prošel několika změnami. Jednou ze změn bylo přidání §40a o odnětí státního občanství osobě, která byla shledána vinnou ze zločinu proti národní bezpečnosti nebo lidskosti a má ještě jinou státní příslušnost anebo v případě, že má české občanství se mu automaticky obnoví občanství původního státu. Tato osoba ztratí i volební právo. Tento zákon byl navržen a přijat v důsledku ochrany bezpečnosti státu.⁸⁸

⁸⁶ EMMERT, František. *Státní občanství na území České republiky v minulosti a současnosti*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 9788075021632, s. 173–176

⁸⁷ tamtéž, s. 190

⁸⁸ zákon č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů

3 Výukové aktivity

V praktické části diplomové práce jsem se pokusil vytvořit výukové aktivity, které mohou být použity v hodinách občanské výchovy a základů společenských věd při výuce občanství a témat s ním souvisejících. K tvorbě pracovních listů jsem přistupoval s tím, že při seznámení s institutem občanství a jeho historií, převážně v naší republice, lze využít různé výukové metody, někdy i zábavnější formu, která by žáky motivovala k větší aktivitě. Vycházím z předpokladu, že učitel musí činnost žáků v hodině koordinovat, a proto je jeho úloha uvedena v úvodu pracovního listu pod heslem uvedení. Někdy je v uvedení již zmíněna zamýšlená metoda spolupráce se žáky. Popis aktivity obsahuje činnosti, jimiž se žáci mají zabývat, a cíl, jehož má být dosaženo.

Je používáno metody výkladu, který se jeví jako vhodný při seznamování s právními pojmy, daty, často i souvislostmi. Aby byl výklad účinný, je spojen s názorně – demonstračními metodami, které předpokládají zapojení žáků. V několika listech je v popisu aktivity vytváření myšlenkových neboli pojmových map. Jejich sestavování může být využito ke shrnutí vyloženého učiva (nabývání a pozbývání občanství, doba totality) nebo k přehledu učiva, v němž se částečně orientují (28. říjen). Tvoření myšlenkových map je vhodné i pro skupinovou práci a odvíjí se od znalostí žáků, jejich věku a tématu.⁸⁹

Skupinová práce je náročnější na organizaci, lze k ní přistupovat po pečlivé přípravě. Předchází jí často práce ve dvojicích, kdy se žáci učí spolupracovat, jsou schopni si rozdělit úkoly, spolu tvořit, přemýšlet a respektovat jeden druhého.⁹⁰

V pracovních listech najdeme metodu brainstormingu (pojmy doba nesvobody a totalita). Tato metoda podněcuje k tvořivosti. Žáci mohou říci, co je napadne, jejich nápady se nekritizují, každý nápad je zaznamenán a i nesmyslné nápady mohou vést k řešení. Žáci se nechávají pracovat, dokud vymýšlejí. Jestliže je ve třídě více žáků

⁸⁹ MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 8073150395., s.84-86

⁹⁰ CEDRYCHOVÁ, Věra a Jaroslav RAUDENSKÝ. *Kapitoly z obecné didaktiky pro učitele střední školy*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 1993. ISBN 8070440589., s. 70-71

neprůbojných, může se využít metody brainwriting. Nechá se kolovat list, na nějž žáci nápady zaznamenávají.⁹¹

Výukové aktivity předpokládají časté využití metody rozhovoru. Rozhovor vede žáky k pozornosti a ke spolupráci, poskytne učiteli informaci o stavu vědomostí a jeho prostřednictvím může učitel formovat žákovy postoje.⁹²

Součástí pracovních listů je práce s textem, která by kromě seznámení s tématem měla přispívat k rozvoji čtenářské gramotnosti. Je zaměřena nejen na práci s dokumenty (institut domovské právo), ale je čerpáno i z krásné literatury (historie občanství ve starém Řecku, Mnichovská dohoda, Protektorát Čechy a Morava) a publicistiky. Ta je zastoupena v textech nejhojněji (místní neomezenost občanství, práva obyvatel-práva občanů, pracovní povinnosti občanů v době nouzového stavu, zásady nabývání občanství, občanství v Podkarpatské Rusi, občanství České republiky.) K interpretaci textu slouží otázky, téměř vždy se týkají komunikační situace, směřují k vyhledávání fakt, pojmů, stanovisek a formulaci názorů. Měly by žáky vést ke kritickému myšlení. Pro usnadnění orientace v delším textu je možno využít i mapy čtení (viz Benešovy dekrety a občanství), zatrhávání klíčových slov, vypisování cizích slov a vyhledávání jejich významu ve slovníku. K názornosti a autentičnosti by měly přispět i přiložené obrázky (kopie dokumentů – domovské listy, státní znak, mapa Sudet, přepis autentického dopisu a tabulka s demografickými údaji).⁹³

Aktivitu žáků zvyšují i didaktické hry, mezi něž lze uvést i křížovku (Podkarpatská Rus a občanství). U tohoto tématu si zahrají žáci i na detektiva. V pracovních listech jsou zařazena faktografická cvičení formou spojování, přiřazování a chronologického řazení (historie občanství – odkaz k římskému právu, charakteristika státního občanství, klasifikace práv, doba nesvobody a změny v občanství).

Na konci všech pracovních listů se nachází řešení zadaných otázek.

⁹¹ MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 8073150395., s.164-167

⁹² tamtéž, s. 69-72

⁹³ PAVLIČÍKOVÁ, Helena a Helena ZBUDILOVÁ. *Aktuální otázky výchovy k občanství*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2014. ISBN 9788073944773., s.16-19

Historie občanství – staré Řecko

1. **Uvedení:** Učitel převypráví žákům děj Aristofanovy hry Jezdci, zároveň podá charakteristiku antického dramatu, přiblíží dobu athénské demokracie. Zdůrazní, kdo byl ve starém Řecku svobodný občan a jaká měl práva.

2. **Popis aktivity:** Žáci formou dramatizace přednesou text, otázky si přečtou před dramatizací, aby text pečlivěji sledovali. Na základě otázek se zamyslí nad aktuálností tématu divadelní hry staré dva a půl tisíce text.

Text:

Paflagon

Ó Lide, rychle svolěj valný sněm,
bys poznal, kdo z nás dvou ti přeje víc,
a pak ses usnes t o h o míti rád!

Jelitář

Ba, to se usnes, jen ne ve sněmu!

Lid

Mně nelze o tom jinde rozhodnout;
jen přijďte na sněm, tam vás vyslechnu
Lid s Paflagonem odejdou do domu

Jelitář

Ouvej, jsem ztracen! Ach, já ubožák!
Ten děda, dokud sedí za pecí, má ze
všech lidí nejvíc rozumu; a sotva do
sněmu si zasedne, tu čumí jako tele na
vrata!

Sbor

Nic nezoufej! Napni jen plachty svých
lží

a klíček a pletich a výmyslů lstných,
a zvítězíš! Pozor však! Je jako had
a dovede vyklouznout nakonec vždy
i z největších nesnází! Nedej se zmást,
buď prudký a první dej ránu.

Paflagon

Buď pozdraven, Lide, na stolci svém
a poslyš mne: Miluji tebe!
A mám-li tě v zášti a nechráním-li
já jediný prospěchu tvého, chci pojít,
chci na cucky roztrhán být
a v řemeny rozkrájen celý!

Jelitář

A jestli, ó Lide, tě já nemám rád, pak
rozsekán na droboulínko
a uvařen do jelit nacpat se dám
a nechceš-li tomu snad věřit, ať na
tomhle stolku jsem rozetřen hned
i s česnekem, solí a pepřem.

Paflagon

Ó Lide, zda může tě víc než já zde milovat některý občan?

Hle, už jako radní míval jsem vždy v tvé pokladně nejvíce peněz, to tím že jsem z každého ssál a tyl a každého kroutil a škrtil a na zájmy občanů nedal jsem nic, jen tobě se zavděčit chtěje!

Jelitář

Ó lide, a tím se ti chlubí? Tot' nic! To dovedu pro tebe taky! Ale mohu ti dokázat, jak tě má rád a jak je ti nakloněn. Pohleď! Tys bojoval s Peršany za naši vlast svým mečem u Marathonu a slavným vítězstvím vymohls nám, že můžeme hubami mlátit; a ejhle, jemu to nevadí nic, že na tvrdé skále tu dřepíš! Ale já jsem ti polštářek ušil – tu je! Nuž povstaň a sedni si měkce!

Otázky:

1. O co soupeří Paflagon a Jelitář?
2. Doložte z textu. V čem se předhánějí? Co kritizují? Pro koho se rozhodne lid?
3. Jaké politické právo, týkající se občanů, je představeno? Jakou dovednost potřebovali Řekové pro uplatnění v politické kariéře?
4. Zamyslete se, v čem je hra aktuální dodnes.

Tvůj zadek se naseděl na tvrdém dost, kdyžs bojoval u Salaminy!

(...)

Jelitář

Když t y s naň líčival, často jsi jej i na menší vнадidlo lapil.

Ty piješ mu krev a občany dřeš a loupiš a úplatky bereš a okrádáš Lid, sám žiješ jak král a nejlepší sousta mu zhltněš a mámiš ho, aby ses přítelem zdál a zatím jsi horší než dravec!

Paflagon

Ha, není to hrozné, ó Lide, ta řeč, co musím tu od něho slyšet, jen pro to, že miluji tebe?

Lid

I mlč a nech si své štěkání sprosté! Jak dlouhý čas jsi mě šálil a dřel, a já o tom nevěděl pranic!⁹⁴

⁹⁴ ARISTOFANES. *Jezdci - žáby*. V Praze: Melantrich, 1940., s. 51-53

Řešení: 1. Paflagon a Jelitář soupeří o přízeň lidu. 2. Vyzdvihují své schopnosti naplnit obecní pokladnu, vzájemně se kritizují. Pro Jelitáře. 3. Volební právo. Výmluvnost (řečnictví). 4. Jedinec hájí své zájmy, prezentuje je jako zájmy všech a snaží se přesvědčit, že jeho řešení je nejlepší. Je poukázáno na braní úplatků a demagogii, to se děje i dnes.

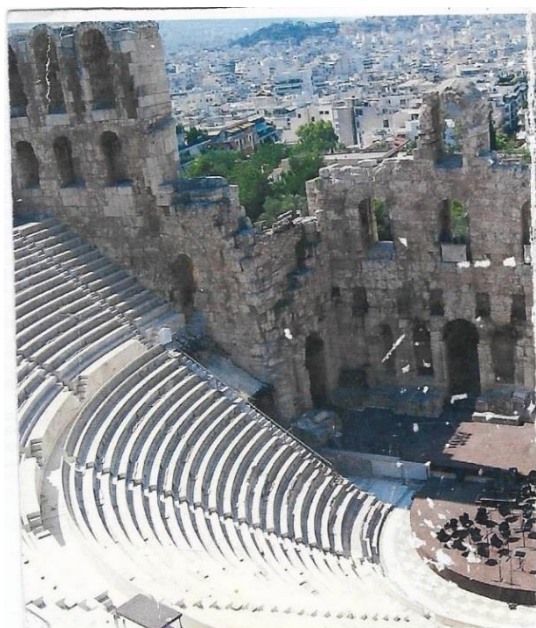
Hésiodos – Práce a dny

1. **Uvedení:** Učitel seznámí žáky s postavením ženy ve starém Řecku.
2. **Popis aktivity:** Žáci z úryvku básně doloží, že žena měla podřízené postavení.

Napřed si poříd' dům a ženu a k orání vola,
v domě náradí všecko co potřebuješ, si urob;
druhého o ně nepros; on nepůjčí, ty budeš v koncích,
pomine pravá chvíle a tvoje dílo s smrskne.⁹⁵

Řešení: Autor v duchu toho, jak bylo na ženu ve starém Řecku nahlíženo, ji dává na rovinu zvířete, které má sloužit.

96

Obrázek 1

⁹⁵ HÉSIODOS. *Zpěvy železného věku*. Přeložil Julie NOVÁKOVÁ, ilustroval Miloslav DISMAN. Praha: Svoboda, 1990. Antická knihovna (Svoboda). ISBN 8020501274.

⁹⁶ Zdroj vlastní

Historie občanství – odkaz k římskému právu

1. **Uvedení:** Učitel stručně objasní žákům historii pojmu občanství. Poukáže na jeho vývoj od práva soukromého k právu ústavnímu a zdůrazní, že toto dělení pochází z římského práva.

2. **Popis aktivity:** Na základě textu v pracovním listě a úvodního výkladu učitele bude následovat samostatná práce žáků, kteří se pokusí o zařazení daných pojmů. Žáci mohou provést kontrolu ve dvojicích.

Veřejné a soukromé právo

Nejzákladnějším členěním práva je dělení na právo veřejné (*ius publicum*) a právo soukromé (*ius privatum*). Dělení pochází z římského práva, a přestože se právníci v Římě zaměřovali spíše na řešení praktických problémů, nalezneme zde i charakteristiku obsahu těchto právních pojmů. Veřejné právo souviselo se zájmy římského státu a zahrnovalo pravidla týkající se jeho chodu. Soukromé se zaměřovalo na prospěch jednotlivců a řídily se jím majetkové a osobní vztahy mezi nimi.⁹⁷

Přiřad'te pojmy k právům.

Práva: Trestní právo, rodinné právo, správní právo, pracovní právo, finanční právo, občanské právo, obchodní právo, ústavní právo.	
Soukromé právo	Veřejné právo

Řešení: *Soukromé právo – rodinné právo, pracovní právo, občanské právo a obchodní právo; veřejné právo – trestní právo, správní právo, finanční právo, ústavní právo.*

⁹⁷ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1997, s. 55

Charakteristika státního občanství

1. **Uvedení:** Učitel přečte nález ústavního soudu z roku 1994 týkající se definování státního občanství.

2. **Popis aktivity:** Žáci obdrží pracovní list s pojmovými znaky státního občanství a přiřadí k jednotlivým pojmům charakteristiky.

Institut státního občanství je charakterizován určitými pojmovými znaky

Přiřadte k sobě vždy dva související pojmy.

a) časová trvalost

1. Stát by měl přihlížet k občanství svého státu, a ne k tomu, že občan disponuje občanstvím jiného státu.

b) místní neomezenost

2. Občanství je časově neomezené a neměnné do té doby, než se fyzická osoba rozhodne zřeknout práv státního občana.

c) nezrušitelnost

3. Zákony týkající se občanství nesmějí být založeny na diskriminaci pohlaví, náboženství, rasy, barvy pleti, na národnostním či etnickém původu a na souvislostech se způsobem nabytí občanství.

d) rovnost

4. Práva vyplývající z občanství platí pro občany pobývajících či bydlících i mimo území České republiky.

e) výlučnost

5. Fyzické osobě nemůže být proti její vůli odňato státní občanství.

Řešení: *1e, 2a, 3d, 4b, 5c*

Místní neomezenost občanství – pomoc státu občanům v cizině

1. **Uvedení:** Učitel připomene, že stát chrání svého občana i mimo území svého státu
2. **Popis aktivity:** Na základě popsané situace žáci doloží tvrzení o místní neomezenosti.

Text 1: Česká vláda repatriovala ze zahraničí kvůli koronavirové pandemii 4300 občanů, pro tisíce dalších pomohly ambasády zařídit místa v komerčních letech. Česko po Německu patří ve svážení občanů z ciziny zpět do vlasti k nejméně aktivním státům. Repatriace jde na účet státu, náklady jdou do desítek miliónů korun. Výjimkou ale nejsou případy, kdy čeští turisté vládní let využili jako službu a formu úspory. Našli se i Češi, kteří odlétali do zahraničí už v době koronavirové pandemie a chtěli po státu záruky, že jim pomůže v případě problémů s návratem. V polovině března to pro HlídacíPes.org potvrdil zástupce českého konzulátu v americkém Los Angeles Josef Smyček. „Dlouho jsem se musel zamýšlet nad tím, jak odpovědět na přímou otázku, jestli danému cestovateli zaručíme zákonem, že se bude moct dostat tam, kam potřebuje, to znamená z České republiky do Spojených států a zase zpátky. Takovou garanci samozřejmě dát nemůžeme. Česká republika přijme všechny své občany, ale to, jak se zachovají jiné státy, samozřejmě garantovat nemůžeme,“ popsal tehdy konzul Smyček, jaké požadavky musí diplomaté v současné době řešit. Poměrně častým jevem také bylo rozhodnutí některých lidí setrvat na dovolené, kde se zatím „nic nedělo“, navzdory tomu, že česká vláda vyhlásila 12. března nouzový stav a od 16. března i uzavření hranic. (...) Na palubě českých evakuačních letadel cestují i občané jiných zemí EU i třetích států, tvoří asi 20 % přepravených. Desítky Čechů se domů naopak dostaly díky pomoci jiných evropských států. Všichni repatriovaní mají let zpět do vlasti zdarma. Česká vláda bude ale po Evropské unii požadovat uhrazení části nákladů.⁹⁸ (zkráceno)

⁹⁸ Česko vozí své občany z ciziny zdarma, jiné vlády chtějí příspěvek. Repatriace nemají být „cestovka“. In: *Hlídací pes* [online]. Praha: Hlidacipes, 2020, 2.4.2020 [cit. 2020-04-05]. Dostupné z: <https://hlidacipes.org/cesko-je-pri-repatriacich-velkoryse-domu-svazi-obcany-zdarma-jinde-v-evrope-si-na-let-prispivaji/>

Text 2: „Cestování je teoreticky možné, ale zatím jen pozemní cestou a za velmi omezených podmínek. Jde především o to, jaká opatření platí u našich sousedů,” řekl ministr. Reagoval na přeshraniční cesty na nákupy. Například Slovensko a Polsko zatím do země vstup až na výjimky neumožňují. Rakousko také požaduje platný test a Německo zmiňuje, že cestování je možné pouze z nutných důvodů. „Nákupy do této kategorie nepatří,” varuje Petříček (...) Pokud lidé odjedou a dostanou se do problémů, tak podle zákona o zahraniční službě budeme případy posuzovat a máme také právo na odmítnutí konzulární pomoci, pokud není ohrožen život lidí,“ upozornil. Chtěl tak varovat Čechy před zbytečným cestováním do zahraničí.⁹⁹

Otázky k textu 1:

1. Vyhledejte pojem repatriace.
2. Popište situaci, která nastala.
3. Zhodnoťte, jak se stát zachoval ke svým občanům.
4. Myslíte si, že bylo chování všech našich občanů v souladu s morálními pravidly?
5. Vysvětlete, jak probíhala spolupráce mezi zeměmi Evropské unie.
6. Jak rozumíte pojmu občan třetího státu?

Řešení: 1. Znamená vrácení občanů do vlasti. 2. V důsledku uzavření hranic zůstali v cizině čeští občané a po změně letových řádů museli řešit náhradní cestu do vlasti. 3. ČR vyvinula velkou iniciativu k vyřešení této situace a zároveň vstřícně pomohla i občanům jiných států. 4. Ne vždy, někteří občané chtěli využít nastalé situace k vlastnímu obohacení. 5. Prokázala se vzájemná solidarita mezi členskými státy, pouze naše republika bude žádat uhrazení části nákladů od občanů unie. 6. Například Čech a Slovák jsou občané Evropské unie, Švýcar je občan třetího státu.

Diskutujte o problému nastoleném v textu 2

Řešení: Občané by neměli důvěru státu zneužívat, protože konzulární pomoc by měla být poskytována v nutných případech, to nejsou nákupy, zvláště za situace ohrožující zdraví.

⁹⁹ Petříček: *Pokud se dostanete v zahraničí do potíží, nemusíme vám pomoci* [online]. [cit. 2020-05-02]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/petricek-pokud-se-dostanete-v-zahranici-do-potizi-nemusime-vam-pomoc>

Práva obyvatel – práva občanů

1. **Uvedení:** Učitel vyvodí na základě spolupráce se žáky odlišnost mezi pojmem obyvatel a občan. Vysvětlí jim, že v naší Listině jsou některá práva pouze pro občany.

2. **Popis aktivity:** Žáci rozбором konkrétní situace nastíněné v daném článku zauvažují nad odlišností práv občanů a obyvatel.

Text: Vietnamci žijící v Česku berou šíření nákazy koronavirem podle zástupce vietnamské komunity velmi vážně. Naopak se podivují, že Češi mají laxní přístup a řada z nich ani nenosí roušky. (...) Pracovníkům českých prodejen často i základní ochranné prostředky chybí(...) „Naše komunita byla připravena dopředu, řada obchodníků ve večerkách má roušky, dezinfekce a rukavice nachystané. Každý košík dezinfikují a dodržují přísná hygienická pravidla, a to už poslední dva týdny,“ řekl Seznam Zprávám zástupce vietnamské menšiny v Česku Huu Uyen Pham. Nákaze způsobené novým koronavirem Vietnam čelil krátce poté, co vypukla v Číně, a vietnamská komunita v Česku si vyměnila zkušenosti s lidmi doma. „Dostali radu, aby si ihned zajistili roušky a další ochranné pomůcky,“ uvedl Huu Uyen Pham. (...) „Vadí jim jednak přístup Čechů, kteří ne vždy nosí roušky, a také se obávají, že pokud se zde nakazí, nedostanou patřičnou péči jako Češi,“ vysvětlil (...) zástupce vietnamské komunity. Už proto kontaktoval zmocněnkyni pro lidská práva Helenu Válkovou. „Zaslala mi dopis, ve kterém vietnamskou komunitu uklidňuje a tvrdí, že v Čechách se poskytuje lékařská péče podle vážnosti onemocnění a ne podle jiných kritérií,“ uzavřel Huu Uyen Pham.¹⁰⁰(zkráceno)

¹⁰⁰ Vietnamci dostali na koronavirus návod předem. Ale obávají se Čechů. In: *Seznamzpravy.cz* [online]. Praha: Právo, 2020 [cit. 2020-04-02]. Dostupné z: https://www.seznamzpravy.cz/clanek/vietnamska-komunita-dostala-na-koronavirus-navod-predem-ale-obava-se-cechu-93406?seq_no=1&source=hp&utm_source=www.seznam.cz&utm_medium=z-boxiku&utm_campaign=null

Otázky:

1. Popište vlastními slovy situaci, která je uvedena v textu.
2. Zamyslete se nad tím, co Vietnamce nejvíce trápí. Mají všichni obyvatelé vietnamské národnosti u nás stejná práva?
3. Rozhodněte, zda byla odpověď zmocněnkyně v souladu s naším právním řádem.

Řešení: 1. Vietnamci na základě informací příbuzných ve Vietnamu byli obeznámeni s nebezpečím koronaviru a účinnými opatřeními. Připravili se na situaci u nás, protože chtěli co nejdříve předejít onemocnění. 2. Ne všichni obyvatelé vietnamské národnosti mají naše občanství, z čehož plyne odlišné sociální zabezpečení. Věděli, že v některých závažných případech onemocnění koronavirem je léčba velmi nákladná, a měli obavy, že pokud nejsou občané, nemuseli by tuto drahou péči mít poskytnutou. 3. Ano – většina získává zdravotní péči na základě veřejného pojištění z důvodu trvalého pobytu, jako zaměstnanci a jako OSVČ. Ti, kteří přijíždějí na návštěvu, získávají díky cestovnímu pojištění.

Klasifikace práv

1. **Uvedení:** Učitel seznámí žáky s dělením práv do tří generací.
2. **Popis aktivity:** Žáci přiřadí pojmy k právům. Žáci mohou provést kontrolu ve dvojicích.

Klíčová slova: Práva solidarity, svobodná volba povolání, svoboda vyznání, občanská a politická práva, přístup ke vzdělání, právo na život, právo na příznivé životní prostředí, soukromý majetek, zabezpečení ve stáří, kulturní práva, právo na informace o životním prostředí, nejhůře prosaditelná práva.

První generace	Druhá generace	Třetí generace

Řešení: První generace-svoboda vyznání, občanská a politická práva, právo na život, soukromý majetek; druhá generace-svobodná volba povolání, právo na vzdělání, zabezpečení ve stáří, kulturní práva; třetí generace-práva solidarity, právo na příznivé životní prostředí, právo na informace o životním prostředí, nejhůře prosaditelná práva.

Pracovní povinnosti občanů v době nouzového stavu

1. **Uvedení:** Učitel seznámí žáky s článkem 9 Listiny základních práv a svobod o zákazu nucených pracích a s výjimkami z tohoto zákazu.

2. **Popis aktivity:** Žákům budou předloženy dva obsahově související texty k zamyšlení se nad uložením pracovní povinnosti občanů v mimořádné situaci. Pro lepší orientaci v textu učitel doporučí důležité pojmy podtrhnout. Učitel zváží čtenářskou úroveň třídy a rozhodne se, zda bude text 1 čten samostatně nebo společně.

Text 1: (...) Úkolem tohoto článku je však upozornit na jiný aspekt nouzového stavu, a to je ukládání pracovní povinnosti či pracovní výpomoci ve smyslu příslušných ustanovení zákona č. 240/2000 Sb. (...) Pracovní povinností se ve smyslu ust. §2 písm. d) krizového zákona rozumí povinnost fyzické osoby vykonávat po nezbytně nutnou dobu určenou prací, která je nutná pro řešení krizové situace a kterou je tato osoba povinna konat v místě určeném orgánem krizového řízení (...) Přestože se na první pohled může zdát, že jde o tzv. nucené práce, které jsou v rozporu s jedním ze základních práv zakotveným v Listině základních práv a svobod (čl. 9 odst. 1 Listiny), tedy že nikdo nesmí být podroben nuceným pracím nebo službám, není tomu tak. Právě článek 9 Listiny dále v odst. 2 zakotvuje výjimky, a to pro službu vyžadovanou na základě zákona v případech živelních pohrom, nehod nebo jiného nebezpečí (čl. 9 odst. 2 písm. c)) a dále zakotvuje výjimku na jednání uložené zákonem pro ochranu života, zdraví nebo práv druhých. (...) Nařídít ukládání pracovní povinnosti a pracovní výpomoci je dle ust. § 6 odst. odst. 1 písm. c) v době trvání nouzového stavu oprávněna vláda. Pracovní povinnosti i pracovní výpomoc může být uložena jen na nezbytně nutnou dobu a v nezbytně nutném rozsahu. (...) Ze stránek vlády České republiky můžeme vyčíst, že k nařízení ukládání pracovní povinnosti již došlo, kdy konkrétně po dobu platnosti nouzového stavu v souvislosti s výskytem epidemie koronaviru SARS CoV-2 byla uložena pracovní povinnost studentům v denní formě studia vyšších odborných a vysokých škol v oborech vzdělání zaměřených na sociální práci a sociální pedagogiku. (...) Jsou nějaké výjimky? Pracovní povinnosti v době nouzového stavu a stavu ohrožení státu stanoví fyzické osobě hejtman pracovním příkazem. V případě, že dotčená osoba není ze zdravotních důvodů schopna

uloženou pracovní povinnost nebo pracovní výpomoc konat, může plnění povinností odmítnout. Zejména jde o situace, kdy by plněním uložených povinností ohrozila život nebo zdraví vlastní nebo jiných osob. Zdravotní nezpůsobilost by měla být doložena lékařským posudkem, který vystaví zdravotnické zařízení určené orgánem, jenž pracovní příkaz vydal, resp. uložil pracovní výpomoc(...). Fyzická osoba, která v době krizového stavu poruší povinnost vykonávat uloženou pracovní povinnost nebo pracovní výpomoc, se dopustí přestupku, za který lze uložit pokutu do výše 50.000 Kč (§ 34 krizového zákona).¹⁰¹ (zkráceno)

Text 2: Od pátku žije studentka Michaela Husníková z Domažlic ve strachu. Od hejtmána Plzeňského kraje Josefa Bernarda jí přišel pracovní příkaz, podle něhož musí v pondělí ráno nastoupit do tamního domova pro seniory. Čerstvě osmnáctileté dívce se toto nařízení nelíbí. Za prvé má strach, že by se mohla nakazit koronavirem a ohrozit tak svoji vážně nemocnou babičku, za druhé se bojí, že péči o staré lidi nezvládne, a za třetí si myslí, že by taková práce měla být založena na dobrovolnosti, nikoli rozkazu. Na vybranou ale nemá. Když odmítne, hrozí jí pokuta až 50 tisíc korun.¹⁰² (zkráceno)

Otázky:

1. Vysvětlíte, jaká je hlavní myšlenka obou textů.
2. Co je myšleno pracovní povinností?
3. Vyjmenujte případy, kdy může být pracovní povinnost prominuta.
4. Posuďte, zda má dívka na její prominutí právo.

Řešení: 1. Oba texty pojednávají o pracovní povinnosti. 2. a 3. Odpovědi nalezneme v textu 1. 4. Dívka by za určitých okolností mohla být pracovní povinnosti zproštěna. Jednak z důvodu zdravotního stavu, což v jejím případě není z článku zřejmé, dalším důvodem by mohly být obavy z nakažení babičky, ale muselo by být dokázáno, že o babičku pečuje a

¹⁰¹ *Jak je to s pracovní povinností?* [online]. Praha: Jiří Svintek, 2020 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://www.okoronaviru.cz/jak-je-to-s-pracovni-povinnosti/>

¹⁰² *Dobrovolně? Ne. Studentka musí do domova pro seniory, ač nechce* [online]. Tábor: VLTAVA LABE MEDIA, 2020 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://taborsky.denik.cz/denik-v-regionech/dobrovolne-ne-studentka-musi-do-domova-pro-seniory-ac-nechce-20200405.html>

sdílí s ní domácnost. Důvody, že by péči nezvládla, jsou řešeny až na pracovišti. Její domněnka, že práce je založena na dobrovolnosti, je též mylná. S pracovní povinností uloženou na základě vyhlášení zákona o nouzovém stavu se veřejnost setká zřídka, tudíž o ní není taková povědomost.

Zásady nabývání občanství

1. **Uvedení:** Učitel seznámí žáky se způsoby nabývání občanství a vysvětlí podrobněji dva základní principy – ius sanguinis a ius soli.

2. **Popis aktivity:** Na základě situace popsané v novinovém článku žáci vyvodí upřednostňovaný princip nabývání občanství v USA.

Text: (...) Pětadvacetiletá Japonka cestovala se společností Hong Kong Express Airways. Posádka jí nechtěla umožnit nástup do letadla, dokud nepodstoupí rychlý těhotenský test, a to i přesto, že žena uvedla, že v očekávání opravdu není. Na její tvrzení ovšem nebyl brán zřetel a na toaletě nakonec musela test podstoupit. Vyšel negativně. Nišidová pro Wall Street Journal uvedla, že byla tato zkušenost velmi ponižující a frustrující. Aerolinka událost komentovala tím, že musela zajistit, aby se neporušovaly americké imigrační zákony. Saipan je jediným americkým územím, kam mohou například čínští turisté cestovat bezvívově. Problémem ovšem je, že těhotné ženy jezdí na ostrov s úmyslem odrodit, aby zajistily svým dětem americké občanství. Mezi léty 2015 a 2016 se na Saipanu narodilo 715 dětí cizinců, z nichž 95 bylo čínského původu. V roce 2018 se pak na ostrově narodilo mnohem více dětí turistům než místním. „Chtěli bychom se velmi omluvit všem, kteří byli něčím podobným postiženi,“ uvedla vzápětí společnost Hong Kong Express Airways pro Wall Street Journal. „Tuto praxi jsme okamžitě zrušili, zatímco ji budeme prošetřovat,“ doplnila. Spojené státy americké jsou jednou z 35 zemí, která uznává právo na občanství pro děti, které se narodí na jejím území.¹⁰³ (zkráceno)

Otázky:

1. Převyprávějte situaci, která se stala.
2. Zamyslete se, proč je ostrov Saipan tak oblíbený.
3. Vyvod'te, jakou zásadu upřednostňují při udělování USA.
4. Napište, jaký je váš postoj k tomuto problému.

Řešení: 2. *Je bezvívový, tedy dostupný, ženy chtějí pro děti lepší život v USA.* 3. *Ius soli.*

¹⁰³ <https://www.novinky.cz/cestovani/clanek/zena-musela-podstoupit-tehotensky-test-aby-ji-pustili-do-letadla-40309844>

28. říjen 1918

1. **Uvedení:** Učitel uvede hodinu citátem: „*Lide československý! Tvůj odvěký sen stal se skutkem. Stát československý vstoupil dnešního dne v řadu samostatných, svobodných, kulturních států světa*“¹⁰⁴ Sdělí, že se jednalo o svolání z 28. října 1918, které podepsalo pět politiků, kteří vešli do dějin pod označením Muži 28. října. Žáci budou mít citát k dispozici a zároveň i obrázek s reliéfem umístěným na Obecním domě v Praze, odkud byla republika vyhlášena.

2. **Popis aktivity:** Žáci vytvoří pod vedením učitele myšlenkovou mapu ke vzniku samostatného Československa. Učitel rozdělí žáky ve třídě do pěti skupin, každé zadá jeden myšlenkový okruh. Učitel bude k vypracování úkolu přistupovat dle úrovně třídy. Buď budou žáci vyhledávat informace samostatně z internetu, nebo mohou obdržet od učitele materiály ke zpracování daného okruhu. Mluví skupiny seznámí třídu s výsledky a po korekci učitelem budou hesla přenesena na arch papíru.

3. **Okruhy:** Myšlenky jsou vedeny pěti směry.

- a) Habsburská monarchie – Jelikož české země byly téměř 400 let v habsburském područí, je proto první část věnována habsburské monarchii.
- b) 1. světová válka – Vznik státu souvisel s 1. světovou válkou a rozpadem habsburské monarchie na samostatné státy.
- c) Domácí odboj – V českých zemích byl dlouhodobý odpor proti Habsburkům, který zesílil během 1. světové války.
- d) Zahraniční odboj – Velkou zásluhu na vzniku státu měl T. G. Masaryk spolu s dalšími politiky působícími v emigraci.
- e) Vyhlášení republiky – Došlo k plánovanému připojení Slovenska a bylo nutno vytvořit právní prostředí.

¹⁰⁴ Svolání Národního výboru (28. října 1918). *Moderní dějiny* [online]. 2013, 2013, 1 [cit. 2020-04-11]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/provolani-narodniho-vyboru-28-rijna-1918/>

Obrázek 2

105

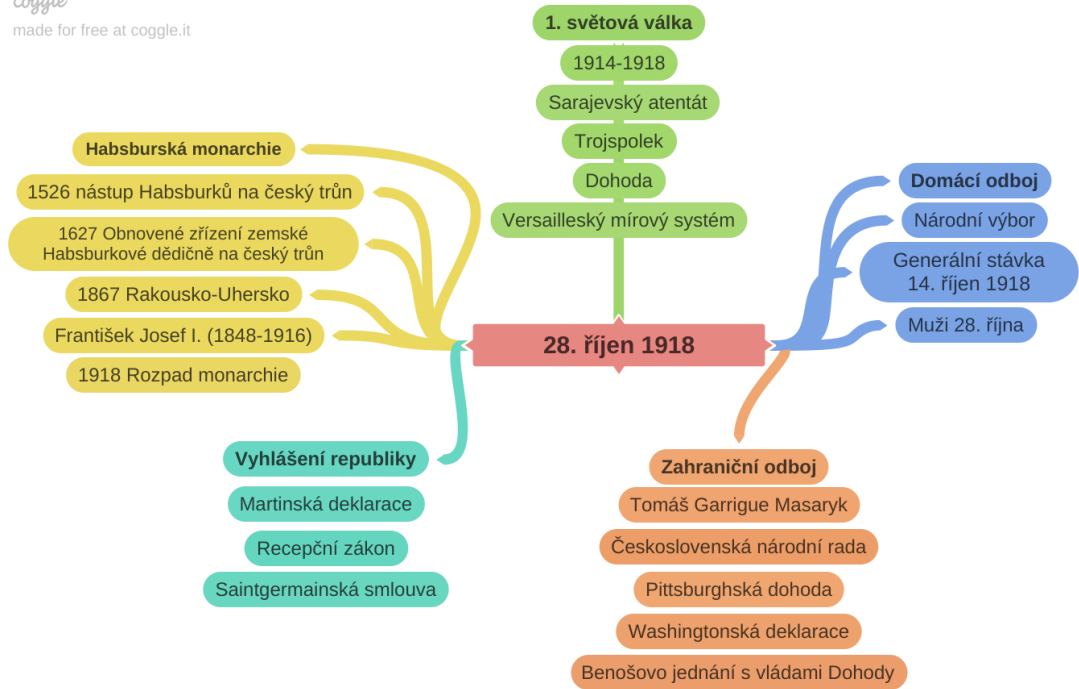
¹⁰⁵ Provolání Národního výboru. In: *Moderní dějiny* [online]. Praha: Občanské sdružení PANT, 2013 [cit. 2020-04-11]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/provolani-narodniho-vyboru-28-rijna-1918/>

Myšlenková mapa

Vznik československého státu

coggle

made for free at coggle.it

Obrázek 3

Institut domovské právo

1. **Uvedení:** Pojem domovské právo je klíčový pojem pro státní občanství od vzniku republiky do roku 1949, ale přesto je veřejnosti, tudíž i žákům téměř neznámý. Učitel seznámí žáky s existencí pojmu domovské právo a jeho dlouhodobou vazbou k občanství a povede je na základě rozboru textu k pochopení podstaty tohoto institutu. Žákům bude zároveň předložena ukázka domovského listu.

2. **Popis aktivity:** Prostřednictvím textu sepsaného Svazem měst a obcí se žáci seznámí s institutem domovského práva. Pro lepší orientaci v textu učitel doporučí důležité pojmy podtrhnout. Učitel zváží čtenářskou úroveň třídy a rozhodne se, zda bude text čten samostatně nebo společně.

Text: V současné době sílí myšlenka obnovit institut tzv. domovského práva. Jeví se tedy účelným vyložit, co vše domovské právo ve své době obsahovalo a čím bychom se mohli inspirovat. Domovské právo bylo upraveno zákonem č. 105/1863 ř.z., o domovském právu v Rakousku a bylo recipováno do československého právního řádu po vzniku republiky a přetrvalo do roku 1949. Občanství nového státu získal vždy ten, který měl domovské právo v obci na území nově vzniklého státu. Podstata domovského práva spočívala v nerušeném právu občana zdržovat se ve své domovské obci (...) Byla rovněž povinnost obce postarat se o svého občana, pokud zchudl, či byl ve složité sociální či zdravotní situaci. (...) Domovské právo bylo možné nabýt několika způsoby, narozením, provdáním, legitimací a nabytím veřejného úřadu. Občan mohl také domovské právo vydržet, pokud se po dosažení svéprávnosti zdržoval dobrovolně a nepřetržitě v obci deset let. Za dobrovolné udělení domovského práva obecním zastupitelstvem směla obec vybírat poplatky, které připadly do obecní pokladny. Zákon považoval za bezdomovce osoby, které nemohly prokázat své domovské právo. Tyto osoby musely být přikázány určité obci, neboť občané Rakouska, resp. Československa, museli přináležet určité obci. Bezdomovci byli tedy chápáni jako osoby, jejichž příslušnost toho času zjistit nelze a nikoliv ve smyslu, ve kterém jsou chápáni dnes. Základním důkazním prostředkem existence domovského práva byl domovský list. Povinnost obce v oblasti veřejného chudinského zaopatření nastávala pouze tehdy, pokud k určité osobě neměly vyživovací povinnosti jiné osoby, např. děti, manžel. Podle zákona

o domovském právu znamená chudinské zaopatření závazek potřebné výživy a poskytnutí ošetřování v případě nemoci. Povinnost opatrovat chudé děti byla spojena s povinností pečovat o jejich výchovu. Potřebnou výživou se rozumělo vše, co člověk potřeboval k chudému, ale důstojnému zaopatření. Domovské právo zmizelo z českého právního řádu k 1. lednu 1949, kdy nabyl účinnosti zákon č. 174/1948 Sb., o zrušení domovského práva. Od roku 1989 se český právní řád navrácí ke svým kořenům. Občan má v současnosti vztah k České republice coby „domovskému státu“. Popisovanou roli „domovské obce“ na sebe převzal stát. Stát je dnes garantem sociálního zabezpečení, tedy oblasti, která se nejvíce podobá zmíněnému „chudinskému zaopatření“, které vykonávaly obce. Pokusit se znovu oživit institut domovského práva je v současných podmínkách nerealistické. Na druhou stranu je ale zjevné, že města a obce nedosahují u svých občanů takové vážnosti, které by měly mít.¹⁰⁶ (zkráceno a upraveno)

Otázky:

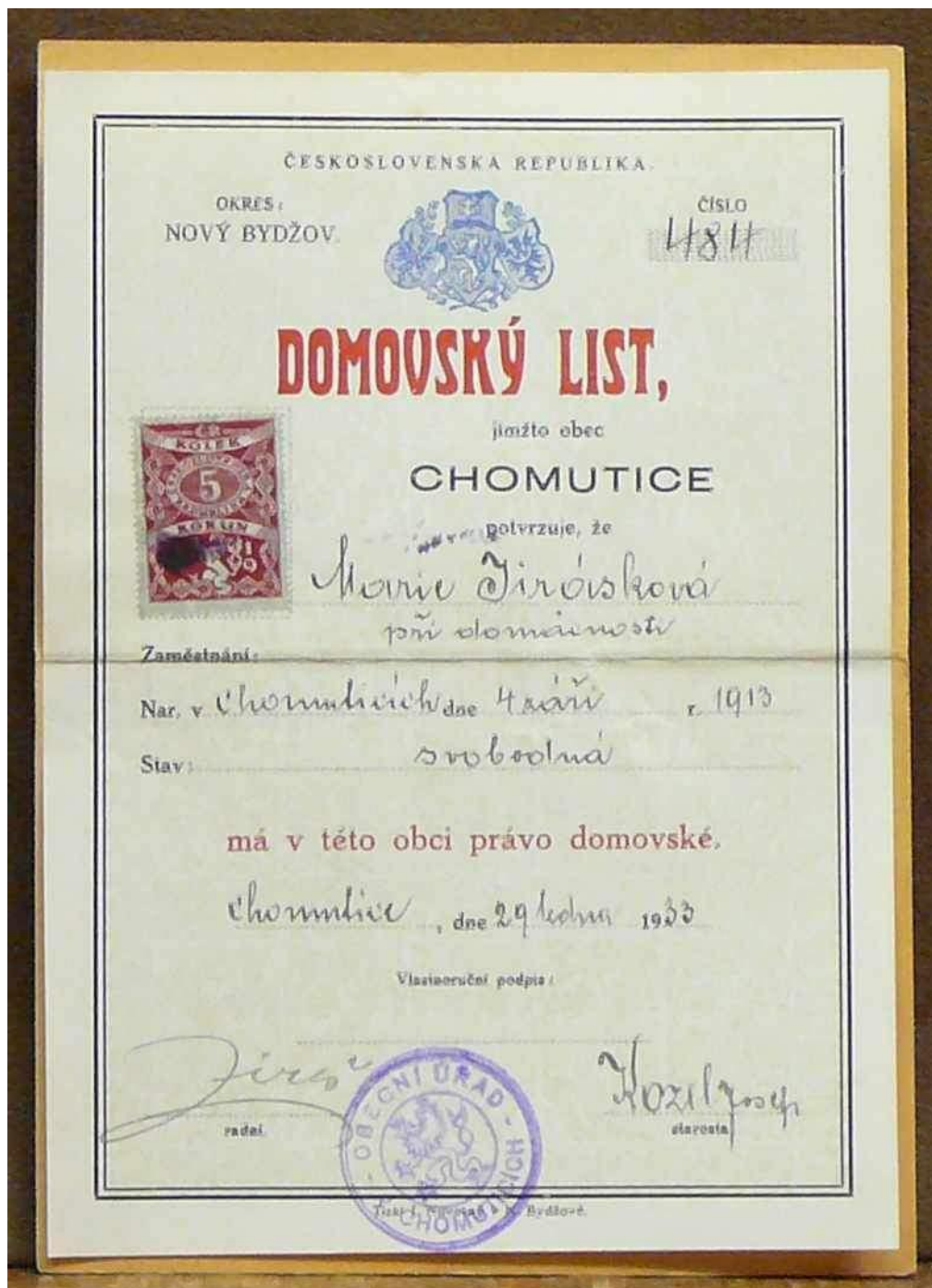
1. Popište, co vyjadřovalo domovské právo. Jaká byla souvislost s občanstvím?
2. Vyhledejte, jakými způsoby se získávalo.
3. Charakterizujte bezdomovce.
4. Jak se obec musela postarat o osobu, které náleželo domovské právo.
5. Jakým dokumentem se prokazovalo domovské právo? Odkud bylo převzato a dokdy domovské právo u nás platilo?
6. Proč si myslíte, že se osoby zapojené ve Svazu měst a obcí o domovské právo zajímají? V čem by viděli jeho přínos?

Řešení: 1. Příslušnost k určité obci. Odvozovalo se od něj státní občanství. 2. Narozením, provdáním, legitimací, vykonáváním určitého úřadu, dobrovolným udělením. 3. Osoba, která nemohla dokázat příslušnost k obci. 4. Obec měla povinnosti v oblasti sociální. 5. Domovským listem. Z Rakouska-Uherska. Do 31.12.1948. 6. V posílení úlohy obcí,

¹⁰⁶ Domovské právo. *Svaz měst a obcí České republiky* [online]. Praha: SMOCR, 2014 [cit. 2020-04-13]. Dostupné z: <https://www.smocr.cz/cs/cinnost/bezpecnost/a/domovske-pravo>

protože se předpokládá lepší místní znalost občanů, tudíž zlepšení péče o občany v sociální oblasti.

107

Obrázek 4

¹⁰⁷ Domovský list. In: *Antikvariát Beneš* [online]. Plzeň: Václav Beneš, 2017 [cit. 2020-04-13]. Dostupné z: <https://www.antikvariát-benes.cz/detail/51706-domovsky-list,-obec-chomutice.html>

Občanství v Podkarpatské Rusi

1. Uvedení: Učitel předloží státní znak první republiky, seznámí žáky se zemským uspořádáním tehdejšího státu a vyzve žáky k zamyšlení, komu by mohl náležet medvěd, poté přiblíží téma hodiny – občanství v Podkarpatské Rusi.

2. Popis aktivity: Žáci budou pracovat s textem novinového článku, ke kterému jsou položeny otázky. Mohou využít internet. Zahrají si i na detektiva. Zábavnou formou si zopakují pojmy z politologie – převážně terminologii týkající se občanství.

Obrázek 5

108

Text: Ve věku 82 let náhle zemřel zpěvák a kontrabasista skupiny Spirituál kvintet Dušan Vančura. (...) Narodil se 9. prosince 1937 v Užhorodě, dětství prožil v Dačicích a Pelhřimově. Tam se začal učit hrát na klavír. Jako gymnazista v Pelhřimově také složil své první písničky a oblíbil si symfonickou hudbu. „V Užhorodu jsem se narodil, ale kořeny tam nemám. Moji rodiče jsou Moraváci a táta se dostal na Podkarpatskou Rus proto, že u nás ve třicátých letech v hospodářské krizi jako právník nedostal místo. Naskytlo se mu až na zemském soudu v Užhorodu, a tak vzal mámu a odjeli tam. Já tam přišel na svět, a když mi byly dva roky, byla podepsána Mnichovská dohoda s tím důsledkem, že Podkarpatskou Rus zabrala maďarská armáda. A tak jsme museli odjet zpět. Žil jsem tedy dva roky v Užhorodu, ale mé genetické kořeny nemají s tím krajem

¹⁰⁸Stredni-znak-csr-1920. In: *Vlast* [online]. Praha: Petr Štěpán, 2010 [cit. 2020-04-18]. Dostupné z: <https://vlast.cz/vlastenecke-obrazky/stredni-znak-csr-1920/>

nic společného,“ řekl v rozhovoru pro Právo ke svým osmdesátým narozeninám. (zkráceno)¹⁰⁹

Otázky:

1. Najděte na mapě město Užhorod.
2. Zjistěte, kdy se stala Podkarpatská Rus součástí Československa.
3. Jaké občanství měli obyvatelé Podkarpatské Rusi?
4. Na základě textu se zamyslete nad obsazováním míst ve státní správě.
5. Odhalte faktickou chybu v textu.
6. Vrátila se Podkarpatská Rus po 2. světové válce k Československu?
7. O co usilovali občané Podkarpatské Rusi po rozpadu SSSR (1991)?
8. Jaké jsou v současné době naše vztahy s Podkarpatskou Ukrajinou?
9. Podkarpatská Rus byla oblíbeným místem pobytu spisovatelů během první republiky. Když se řekne Koločava, který autor a hrdina se Vám vybaví? Znáte dramatické zpracování příběhu? Autora divadelní hry najdete v tajence křížovky (podepsal naši poslední ústavu jako předseda České národní rady).

Řešení: 2. 10.září 1919 na základě minoritní smlouvy. 3. Do rozpadu R-U jejich občanství vycházelo z uherského právního řádu, po vzniku republiky nabývali občanství podle zákonů československých – v obojím případě bylo určující domovské právo. 4. Přednost dostávali občané české národnosti. V Podkarpatské Rusi byli důvodem chybějící odborníci. Často kvůli tomu bývaly spory, ale spíše v oblasti Sudet. 5. V době Mnichovské dohody byl hudebníkovi jeden rok. 6. Byla připojena k SSSR, sice proběhly volby, ale zmanipulované. 7. Chtěli připojení k ČSFR. 8. Časté družby, vzájemná pomoc v různých oblastech. 9. Ivan Olbracht, Nikola Šuhaj, Balada pro banditu. Milan Uhde.

¹⁰⁹ ŠPULÁK, Jaroslav. Zemřel Dušan Vančura ze skupiny Spirituál kvintet. *Právo*. Praha: Borgis, 2020, roč. 30, č. 49, s. 5-8. ISSN 1211-2119., s.21

Křížovka

1	A	U	T	O	N	O	M	I	E						
2		B	I	P	O	L	I	T	É						
3					A	K	L	A	M	A	C	E			
4						M	A	J	O	R	I	T	A		
5					M	I	N	O	R	I	T	A			
6															
7				N	A	T	U	R	A	L	I	Z	A	C	E
8							H	L	A	V	A				
9					M	E	D	V	Ě	D					
10				O	P	C	E								

Tajenka: předseda České národní rady

1. Osamostatnění části území
2. Osoby s dvojím občanstvím
3. Volba jásavým zvoláním
4. Většina
5. Menšina
6. ---
7. Udělení občanství cizincům
8. Část ústavy
9. Znak Podkarpatské Rusi
10. Možnost volby občanství

Doba nesvobody a změny v občanství

Uvedení a popis aktivity: Učitel napíše na tabuli spojení slov „doba nesvobody“, žáci se budou pomocí metody brainstormingu k tomuto spojení vyjadřovat a učitel odpovědi zaznamená na tabuli. Poté bude objasněno, že spojení doba nesvobody je zároveň označením určitého úseku našich dějin, a to od podepsání Mnichovské dohody do začátku Pražského povstání. Československý lid byl zbaven své svobody a právní předpisy z této doby byly označeny za neplatné. Toto období provázely časté změny v zákonech o občanství. Prostřednictvím různých aktivit bude toto nelehké období našich dějin žákům přiblíženo.

Chronologicky seřad'te následující pojmy (přirad'te data):

a) Pražské povstání	
b) Vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava	
c) Zvolení E. Háchy prezidentem	
d) Míse lorda Runcimana	
e) Karlovarský program SdP	
f) Zavření vysokých škol	
g) Atentát na Heydricha	
h) Slovenský stát	
i) Česko-Slovenská republika	
j) Mnichovská dohoda	

Řešení: 1e, 2d, 3j, 4i, 5c, 6h, 7b, 8f, 9g, 10a

Obrázek 6

¹¹⁰ Domovský list. In: *Mezná* [online]. [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://www.obecmezna.cz/kronika/index.php?oid=6754452>

Mnichovská dohoda

František Halas – Zpěv úzkosti a Fráňa Šrámek – Náš mlčící voják

1. **Uvedení:** Učitel připomene žákům aktivní občanský postoj básníků v době ohrožení republiky.

2. **Popis aktivity:** Žáci se přenesou prostřednictvím obou básnických textů do atmosféry Mnichova a popíší pocity, které v lidech tato situace vyvolávala.

František Halas

Je noc a v krytech zákopů
tep krve země zní
za tebe světe za tu Evropu
stydí se voják poslední

Zvoní zvoní zrady zvon zrady zvon

čí ruce ho rozhoupaly
Francie sladká hrdý Albion
a my jsme je milovali¹¹¹

(zkráceno)

Fráňa Šrámek

Mne nesmíš se ptát, jak bylo mi.
Mysli si třeba, jak ten čas spěl,
Že jsem to všechno zapomněl,
to září, ten říjen. Že v sobě mám hrob
a nad ním ani ta vrba už nešumí.

Mysli si všechno a nic. Já mlčím dál.
Tu svou řeč najdu zas, a to mi věř,
Až znovu rozkvete železný keř.
Jenom z úst nevypuštěj, že jsem se bál.
Patroni čeští, stál jsem tam? Stál!¹¹²

(zkráceno)

Otázky:

1. Najděte hlavní motiv Halasových veršů. Koho míní Albionem? Jak změnily státy postoj k Mnichovské dohodě v době 2. světové války?
2. Na jakou situaci Šrámek ve své básni poukazuje? Jaké pocity voják prožívá a koho vzývá?

Řešení: 1. *Halas poukazuje na zradu mocností – Francie a Anglie. Albion je název Anglie. Naráží na podpis Mnichovské dohody v září 1938, na jednání bez naší přítomnosti, aby*

¹¹¹ HALAS, František. *Torzo naděje*. 1. Praha: Československý spisovatel, 1968., s.17

¹¹² ŠRÁMEK, Fráňa. *Básně*. 1. Praha: Československý spisovatel, 1951., s.406

byl agresor usmířen. Oba státy ji odvolaly. 2. Mobilizace (23.9.1938-29.9.1938). Většina chtěla republiku bránit. Pocity smutku a beznaděje. Vyzývá sv. Václava.

113

	Počet osob	v %
Češi	7 615 010	49,99
Němci	3 358 559	22,05
Slováci	2 479 381	16,28
Maďaři	757 001	4,97
Ukrajinci	636 384	4,18
Židé	213 684	1,41
Poláci	105 676	0,69
Ostatní	65 283	0,43
Celkem	15 230 978	100,00

Prohlédněte si tabulku s národnostním složením Československa (1937) a vypracujte úkoly (pracujte ve dvojicích).

1. V Československu existovala teorie čechoslovakismu – jednotného československého národa. Odpovídalo tomu národnostní složení? Domníváte se, že tato teorie byla správná?
2. Dohledejte na internetu historické důvody početného zastoupení německého obyvatelstva na našem území.
3. Najděte na stránkách českého statistického úřadu národnostní složení na našem území v současné době.

Řešení: 1. Národnostní složení v Československu bylo velmi pestré, s teorií jednotného československého národa mnozí nesouhlasili, zvláště politické strany na Slovensku. Němců zde žilo více než Slováků. Po 1. světové válce byla prosazována teorie jedna země, jeden národ. 2. Němci sem byli zváni našimi panovníky v době Koruny české, aby osídlili pohraničí, zakládali města, dolovali stříbro. Hranice Československé republiky po

¹¹³ VODIČKA, Karel a Ladislav CABADA. *Politický systém České republiky: historie a současnost*. 3., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 9788073678937., s 31

rozpadu Rakouska-Uherska reflektovaly země Koruny české, kde žilo v pohraničí především obyvatelstvo německé národnosti.

Mapa Sudet a Protektorátu Čechy a Morava

Obrázek 7

114

Otázky:

1. O jaké území a o kolik obyvatel Československo po Mnichovské dohodě přišlo?
2. V době po Mnichovu mohli občané české i německé národnosti uplatnit tzv. opci. Vyhledejte na internetu vysvětlení tohoto pojmu a stručně vysvětlete, v jakých případech bylo možno opci uplatnit.
3. Následující text je dokladem toho, že historie se opakuje. Domníváte se, že měla kancléřka a ministr zahraniční důvod nesouhlasit s výroky ministra jejich vlády?

Text: Německý ministr financí Wolfgang Schäuble znovu obhajoval svůj výrok přirovnávající ruskou anexi Krymu k nacistickému záboru československých Sudet v roce 1938. Prohlásil, že pochybením novinářů byla jeho myšlenka vytržena z kontextu. Politický geograf Michael Romancov nicméně hodnotí ministrovu paralelu jako výstižnou. „*To srovnání je použito jako politická metafora a myslím si, že naprosto sedí.*“

¹¹⁴ Mapa. In: ČT 24 [online]. Praha, 2014 [cit. 2020-04-20]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1040242-srovnani-krymu-a-sudet-jako-politicka-metafora-sedi-rika-romancov>

Jedná se o podobný proces, i když historici by v tom našli spoustu odlišností,“ tvrdí Romancov. Schäuble v pondělí při besedě s německými studenty prohlásil, že postup Ruska vůči Ukrajině mu připomíná agresi Adolfa Hitlera vůči Československu. „Všechno to známe z historie. Jsou to metody, které použil Hitler k obsazení Sudet,“ konstatoval matador německé politiky. Od jeho výroku se později distancovali kancléřka Angela Merkelová i šéf německé diplomacie Frank-Walter Steinmeier.¹¹⁵

Řešení: 1. Přišlo o Sudety (území, kde převažovalo německé obyvatelstvo), Československo přišlo o 30% původní rozlohy státu a též o 1/3 obyvatel. Na obsazeném území se vyskytovaly významné zásoby nerostných surovin a podniky klíčového průmyslu a téměř všechny továrny sklářské, textilní a petrochemické. 2. Volba občanství. Opce byla zahrnuta v Mnichovské dohodě. Občané neněmecké národnosti na zabraném území, kteří získali německou státní příslušnost, mohli optovat pro československé státní občanství. Českoslovenští státní občané německé národnosti (z nepostoupeného území) mohli do 29.3.1939 optovat k německé státní příslušnosti. Podmínky opce byly složitější, protože při jejich uplatnění také rozhodovalo domovské právo k 1.10.1910. 3. Důvodem byly obavy před reakcí ruské diplomacie.

Protektorát Čechy a Morava

Ladislav Fuks – Spalovač mrtvol

Úryvek: „To jsem nikdy neřikal,“ otočil se Willi od stromku, „řikal jsem jen, že necítíš německou krev a že za štěstí a spravedlnost bojujeme *my*. My,“ zasmál se, usedaje za stůl, „silní, stoprocentní lidé. Říkal jsem,“ řekl a nalil si do sklenky trochu vína, „že z boje za vznešené cíle nevzniká peklo pro slušné lidi, nýbrž pro naše odpůrce. Pro válečné štváče. Ty miluješ násilí?“ usmál se Willi jaksi pozorně, dá-li se pozorně usmívat, a zdvihl sklenku ke rtům, a když pan Kopfrkingl hned neodpověděl, řekl: „Ty miluješ ty, kteří

¹¹⁵ ČT 24 [online]. Praha, 2014 [cit. 2020-04-20]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1040242-srovnani-krymu-a-sudet-jako-politicka-metafora-sedi-rika-romancov>

jsou vinni naší bídou? Ty jim držíš palce? Aby nás ještě více zahrabali? Aby z nás udělali žebráky? Viděl jsi někdy *pouštět žilou*?“ zeptal se lehce a řekl: „To se tuhle na paži nařizne žíla a přiloží se pijavice, ve středověku to dělali proti moru... Já si vždycky myslil,“ řekl a opět trochu upil vína, „že jsi proti násilí. Že ti jde o mír, spravedlnost a štěstí všech. Tak podívej,“ řekl a klepl prsty o stůl, „abych tě jednou konečně informoval. Já si vždycky myslil, že nemáš rád válku, že jsi nezapomněl, jak lidé ve válce trpí, a nejen lidi. Jednou jsi mluvil o koních... tak tahle republika je obrovský sud prachu. Zdroj nové světové války. Bašta našich nepřátel.“

„Je to lidský stát,“ namítl pan Kopfrkingl, „lidský stát, má dobré zákony...“

„Zákony o kremaci,“ přerušil ho Willi, „ty my máme také. Ty má každý lidský stát snad kromě Vatikánu, který žeh neuznává. Ale proč nedal tenhle lidský stát nám Němcům právo na sebeurčení? Proč bránil Němcům v Sudetách posílat děti do německých škol? Proč přepadal naše lidi v pohraničí a střílel do nich? Co...“ řekl na námitku pana Kopfrkingla, zda je to pravda, „jestli je to pravda? Ty to nevíš? A co ta bída zde, sám jsi jednou přiznal, že to tu s bídou sem tam ještě neskončilo. Jsou tu žebráci, jsou tu ženské, které prodávají na trzích místo králíků stažené kočky... tohle v Říši není možné už ani dnes a nejsme ještě zdaleka ze všeho venku. Ručím ti hlavou, že dnes v Sudetách není už jeden jediný žebrák, a jak je to dlouho, co je Vůdce osvobodil?“ řekl a napil se, „ne, Karl, aby bylo jasno. K válce nesmí dojít. Násilí musí být potlačeno, a všude. Tahle republika je ztracena. Polsko pro ni nehne ani prstem. Beck dojednal s Göringem podíl, který mu případně při likvidaci republiky, a Malá dohoda je v rozkladu. Je konec.“

„To je to už vskutku tak daleko?“ zavrtěl pan Kopfrkingl hlavou a chtěl ještě něco říci, ale Willi ho rázně přerušil.

„Ještě dál,“ řekl, „tahle republika je jen *jedna* bašta nepřátel. Jsou ještě nepřátelé jiní a Vůdce zúčtuje s nimi. My Němci,“ řekl a usmál se, „jsme povolání k tomu, abychom udělali pořádek. Nastolíme v Evropě nový, šťastný, spravedlivý řád,“ Willi vstal, přešel jídelnu a pak se zastavil u skřínky.¹¹⁶

¹¹⁶ FUKS, Ladislav. *Spalovač mrtvol*. Vydání sedmé, v EMG čtvrté. Praha: Odeon, 2017. ISBN 978-80-207-1778-8., s.98

Otázky:

1. Charakterizujte postavu Williho. Jakou upřednostňuje národnost? Jak líčí útlak Němců v Sudetech před Mnichovskou dohodou.
2. Popište manipulativní chování vůči Kopfrkinglovi.
3. Následovalo vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava, co říkal Hitler o připojení Československa? (Otázka není z textu.) Srovnajte Hitlerův přístup s řečí Williho.
4. Vyhledejte na internetu informace o občanství za protektorátu.
5. Domníváte se, že vlivem událostí pan Kopfrkingl změnil svůj postoj vůči republice?

Řešení: *1. Willi je zapálený Němec prosazující nadřazenost německého národa, je zfanatizovaný nacistickou ideologií a věří v předurčenost svého národa. Líčí neobjektivně situaci v Sudetech, protože osoby německé národnosti měly právo na vzdělání ve svém jazyce, potyčky byly vyvolávány uměle. 2. Willi se snaží očernit druhou republiku, vnucuje Kopfrkinglovi názor, že republika chce vyvolat válku. 3. Hitler říkal, že Československo bere pod svou ochranu, to samé tvrdí Willi. 4. Existovala tzv. protektorátní příslušnost a říšská státní příslušnost. 5. Kopfrkingl je řečí Williho překvapený, republiku se snažil hájit. Ano, změnil názor v duchu Williho.*

Českoslovenští občané, kteří nabyli po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava tzv. protektorátní příslušnost, měli povinnost totálního nasazení, většinou byli přemístěni do třetí říše, kde byli přidělováni na různé práce. Dokladem je tento autentický dopis totálně nasazeného sedmnáctiletého studenta z Pelhřimova.

Obrázek 8

117

¹¹⁷ Vlastní zdroj

Otázky:

1. Popište, na jakých pracích se Dimitrij Vlasák spolu s ostatními nasazenými podílel? Jaké byly jejich životní podmínky?
2. Uveďte, jakému byli vystaveni nebezpečí.
3. Myslíte si, že nasazení na nucené práce odpovídalo vojenské povinnosti? Jaké postihy čekaly nasazené za nesplnění pracovních povinností?

Řešení: *1. Berlín byl často bombardován, jejich hlavní náplní bylo proto odklizení trosk po náletech. Životní podmínky byly velmi ubohé, hlavně trpěli nedostatkem jídla, ale mohli dostat balíčky z domova, pokud tam doputovaly. 2. Bombám a hlavně psychicky strádali, dennodenně se setkávali se smrtí, trpěli odloučením od domova. 3. Ne, totální nasazení vojenská povinnost nebyla, tu měli pouze říšští občané. V případě vyhýbání se službě na ně byl vydán zatykač.*

Benešovy dekrety a občanství

1. **Uvedení:** Učitel žáky seznámí s okolnostmi vzniku Benešových dekretů.

2. **Popis aktivity:** S žáky bude proveden právní rozbor situace popsané v rozsudku s objasněním historických souvislostí. Žáci si samostatně přečtou text, využijí metodu mapy čtení.

Text: Pražský městský soud ve čtvrtek pravomocně zamítl žalobu potomka šlechtického rodu Valdštejnů Ernsta Waldsteina Wartenberga, který se po Senátu domáhal vydání zkonfiskovaných pozemků na pražské Malé Straně a Hradčanech. V tiskové zprávě o tom informoval mluvčí Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových Radek Ležatka.

Některé z pozemků, na které si Wartenberg činil nárok, leží přímo u sídla horní komory Parlamentu. Stát nemovitosti zabavil na základě Benešových dekretů. Žalobu již dříve zamítl Obvodní soud pro Prahu 1, odvolací městský soud ve čtvrtek toto rozhodnutí potvrdil.

Z verdiktu obvodního soudu vyplývá, že Wartenberg se domáhal zrušení příslušných rozhodnutí pozemkového úřadu s tím, že není jasné, podle jakého dekretu byly pozemky zkonfiskovány, a že tedy pro nedodržení zákonného postupu se konfiskace prakticky vůbec neuskutečnila. Soudce ale konstatoval, že ke zrušení rozhodnutí není důvod, protože žalobcův otec nesplnil zákonnou podmínku zpětného nabytí občanství.

Wartenbergova otce Karla odsoudil mimořádný lidový soud v České Lípě v roce 1946 k roku těžkého žaláře a ke ztrátě občanské cti a veškerého majetku za to, že „byl v době zvýšeného ohrožení republiky členem NSFK, tedy organizace podobné povahy jako SS“. Zároveň byl ale zproštěn obžaloby z toho, že podporoval a propagoval nacistické hnutí. Jeho syn v restitučních sporech dlouhodobě poukazuje na to, že letecký spolek NSFK nebyl organizací podobnou fašistickým organizacím.

Žalobce také tvrdí, že otec se nikdy nepřihlásil k německé národnosti, protože v tomto smyslu nikdy nepodepsal žádnou sčítací listinu. Touto otázkou se české soudy zabývaly opakovaně. Zjistily, že při sčítání lidu z prosince 1930 měl Karel v úředních arších uvedenu státní příslušnost československou a národnost německou, v květnu 1939

pak v kolonce státní příslušnosti stojí „Deutsches Reich“, národnost i mateřská řeč německá.

Jeho syn tvrdí, že otec v době provádění sčítání ani jednou osobně nebyl v místě bydliště, a že se tedy k německé národnosti sám nepřihlásil. S tím justice nesouhlasí. Arch totiž podepsala Waldsteinova manželka Marie, rozená Kinsky. „Pokud příslušné sčítací archy podepsala manželka JUDr. Karla Waldsteina, nelze mít za to, že německý jazyk jako jazyk mateřský uvedla bez vědomí či dokonce proti vůli JUDr. Karla Waldsteina,“ připomněl soudce Lehovec dřívější rozsudek pražského městského soudu.

Wartenberg se v jiných řízeních domáhal i nemovitostí mimo Prahu. Jeho požadavky opakovaně posuzoval i Ústavní soud, který setrvává na stanovisku, že Karel Waldstein byl německé národnosti, což je překážkou restitučních nároků.¹¹⁸

Otázky:

1. Sestavte mapu čtení (u každého odstavce maximálně 2-3 body, mapu si porovnejte ve dvojicích).
2. Popište, jaký problém článek řeší.
3. Uveďte, které strany proti sobě stojí. O co strany usilují?
4. Objasněte z hlediska historického, co předcházelo Benešovým dekretům. Vraťte se k situaci v době Mnichovské dohody.
5. Víte, jak byla řešena otázka občanství po Mnichovské dohodě a v době protektorátu?
6. Na základě článku vyvoďte, co bylo rozhodující pro rozhodnutí obou soudů. Byly při konfiskaci naplněny Benešovy dekrety?
7. Využijte internet a zjistěte, jaké období je míněno dobou nesvobody a jestli Benešovy dekrety týkající se občanství do této doby spadaly.
8. Která mezinárodní poválečná konference řešila otázku odsunu obyvatel německé národnosti z našeho území a jak se na tuto problematiku dívala?

¹¹⁸ *Stát vyhrál spor s potomky Valdštejnů, pozemky v centru Prahy jim nevydá* [online]. 2016, 6.10.2016 [cit. 2020-04-19]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/soud-valdstejn-pozemky-mala-strana-restituce.A161006_123520_domaci_hro

Řešení: 1. Individuální řešení (např. první odstavec – a) zamítnutí žaloby Valdštejnů b) zkonfiskované pozemky; druhý odstavec – zabavení dle Benešových dekretů) 2. Soudní spor o zkonfiskované pozemky. 3. Potomek šlechtického rodu Valdštejnů Wartenberg a stát. Wartenberg se domnívá, že pozemky byly zkonfiskovány neprávem. 4. Mnichovská dohoda, zabrání Sudet, vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava. 5. Po Mnichovské dohodě byla uzavřena smlouva mezi Československem a Německou říší o otázkách státního občanství a opce. Pro Wartenberga platilo toto ustanovení: Kdo měl na území Sudet k 1. lednu 1910 domovské právo a německou národnost, nabyl po Mnichovské dohodě říšské občanství. Za protektorátu bylo jediné plnoprávné občanství říšské, ostatní nabývali protektorátní příslušnost. 6. Karel Wartenberg měl německou národnost a říšské občanství, a to byly při rozsudku rozhodující faktory, i když rozhodnutí o změně národnosti podepsala jeho žena, soud se přiklonil k názoru, že to bylo s jeho vědomím. Benešovy dekrety naplněny byly. Německá národnost se posuzovala podle ústavního dekretu ze dne 21. června 1945, o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. Za Němce byly pokládány osoby, které si při sčítání lidu v době po roce 1929 (v letech 1930 a 1939) zapsaly německou národnost, také se národnost posuzovala podle členství v organizacích, spolcích a stranách sdružujících osoby většinou německé národnosti a hájící jejich zájmy. NSFK zajišťoval mimo jiné přepravu členů SA a NSDAP na různé stranické akce. 7. Dobou nesvobody je období od podepsání Mnichovské dohody (30.9.1938) do vypuknutí Pražského povstání (4.5.1945). Nespadaly, vydány byly až později. 8. Postupimská konference podpořila odsun občanů německé národnosti, konfiskaci majetku i návrhy na pozbytí, jejich občanství, nabyli-li říšské občanství.

Doba totality a změny v občanství (1948-1989)

1. **Uvedení:** Učitel povede se žáky rozhovor o televizní, filmové a literární tvorbě zobrazující totalitní praktiky a pomocí metody brainstormingu bude vymezen pojem totality, podána charakteristika politického systému jedné strany a časové vymezení doby totality u nás. Využijí se především díla, která žáci sami viděli nebo četli (metoda E-U-R).

2. **Popis aktivity:** Žáci vytvoří pod vedením učitele myšlenkovou mapu doby totality se začleněním změn v nabývání a pozbývání občanství.

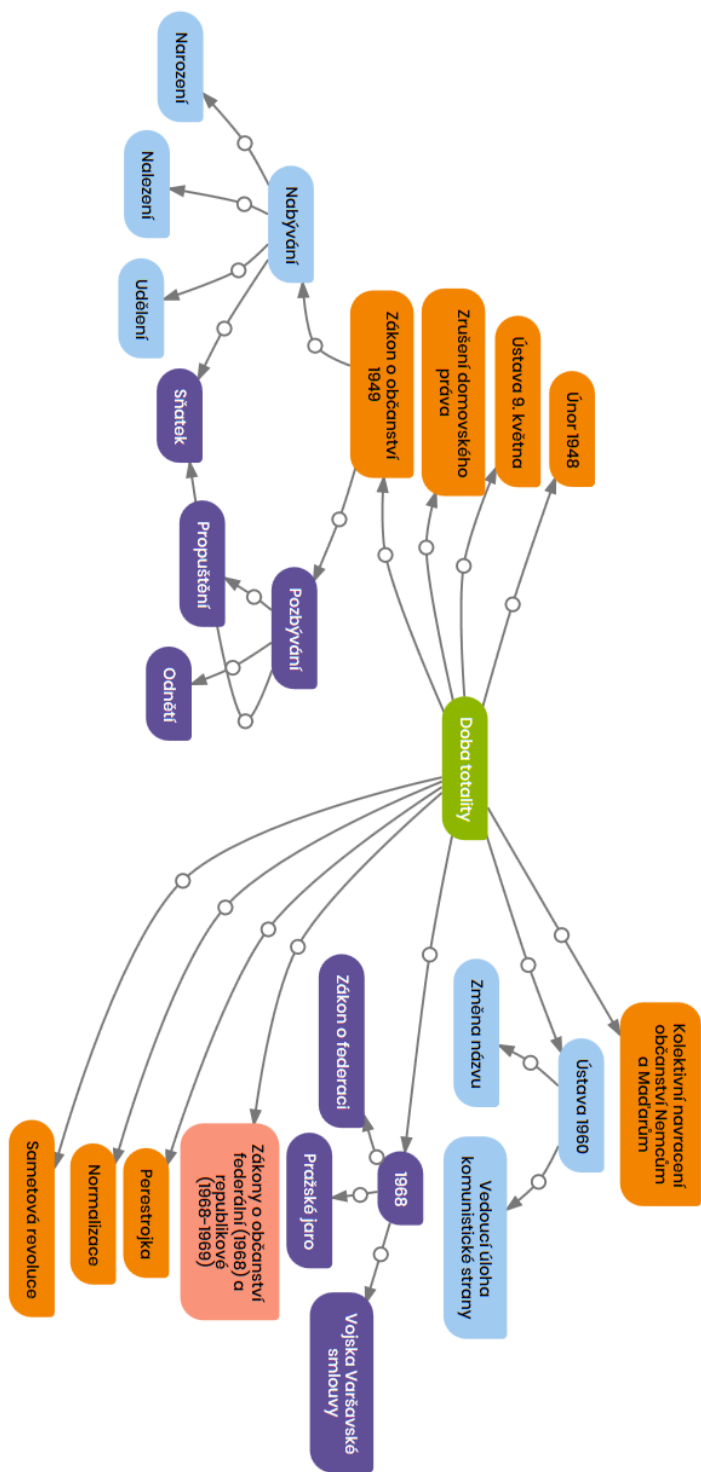
Příklady děl zabývajících se totalitou

a) Žáci budou sami vypravovat děj knihy nebo co se odehrávalo v seriálu a ve filmu.
b) Učitel může předložit žákům text ukázky nebo převyprávět úsek filmu znázorňující totalitní praktiky.

- Knihy
 - George Orwell – 1984
 - Milan Kundera – Žert
 - Milan Kundera – Nesnesitelná lehkost bytí
 - Michal Viewegh – Báječná léta pod psa
 - Pavel Kohout – Kde je zakopán pes
 - Ray Bradbury – 451 stupňů Fahrenheita
 - Irena Dousková – Hrdý Budžes (dramatizace)
- Televizní a filmová tvorba
 - České století
 - Zdivočelá země
 - Vyprávěj
 - Past
 - Můj strýček Archimedes
 - Pelíšky
 - Šakalí léta
 - Občanský průkaz

Myšlenková mapa

Obrázek 9

Občanství České republiky

1. **Uvedení:** Učitel uvede hodinu shrnutím, že vydání nové ústavy doprovázel vždy nový zákon o občanství. Bude provedeno opakování týkající se vydání předchozích ústav a zákonů o občanství se zdůrazněním změn v těchto zákonech. Žáci budou seznámeni s tím, že zákon o občanství z roku 1993 byl za 21 let devětkrát novelizován, tudíž se přistoupilo v roce 2013 k vydání nového zákona, ačkoliv nebyla vydána nová ústava. Na základě aktivit v hodině bude ukázáno, že ani tento velmi liberální zákon, povolující vícenásobné občanství, nezůstává beze změny.

2. **Popis aktivity:** Žáci pod vedením učitele vytvoří dvě myšlenkové mapy. První se bude týkat nabývání a pozbývání občanství v České republice. Poněvadž ve třídách jsou často osoby různé národnosti, je vhodné žáky podrobněji seznámit s pojmem udělení občanství, který je v našem právu označován pojmem naturalizace. Při sestavování této mapy bude využita metoda brainstormingu. Budou pokládány otázky, co si žáci představují, že by měli cizinci splňovat, aby mohli občanství získat a zároveň i otázky zaměřené na procesní postupy při udělování občanství. Jako další aktivita bude práce s článkem, který se zaměřuje na provedení změn v zákoně o občanství, a to v nabývání občanství udělením.

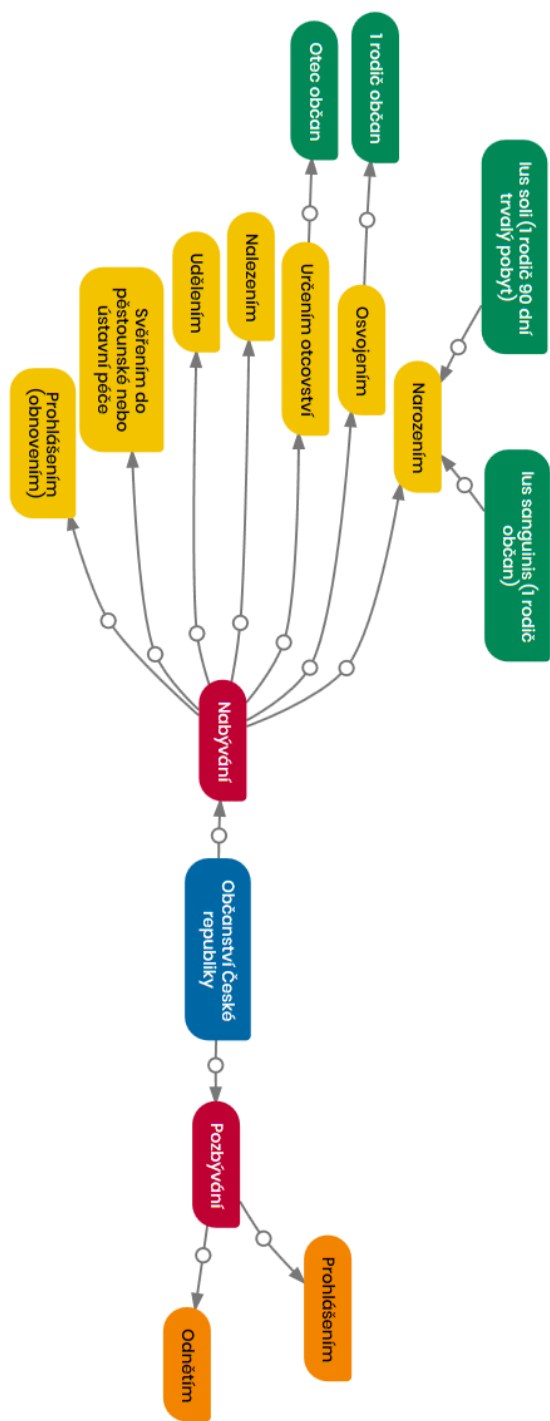

Obrázek 10

119

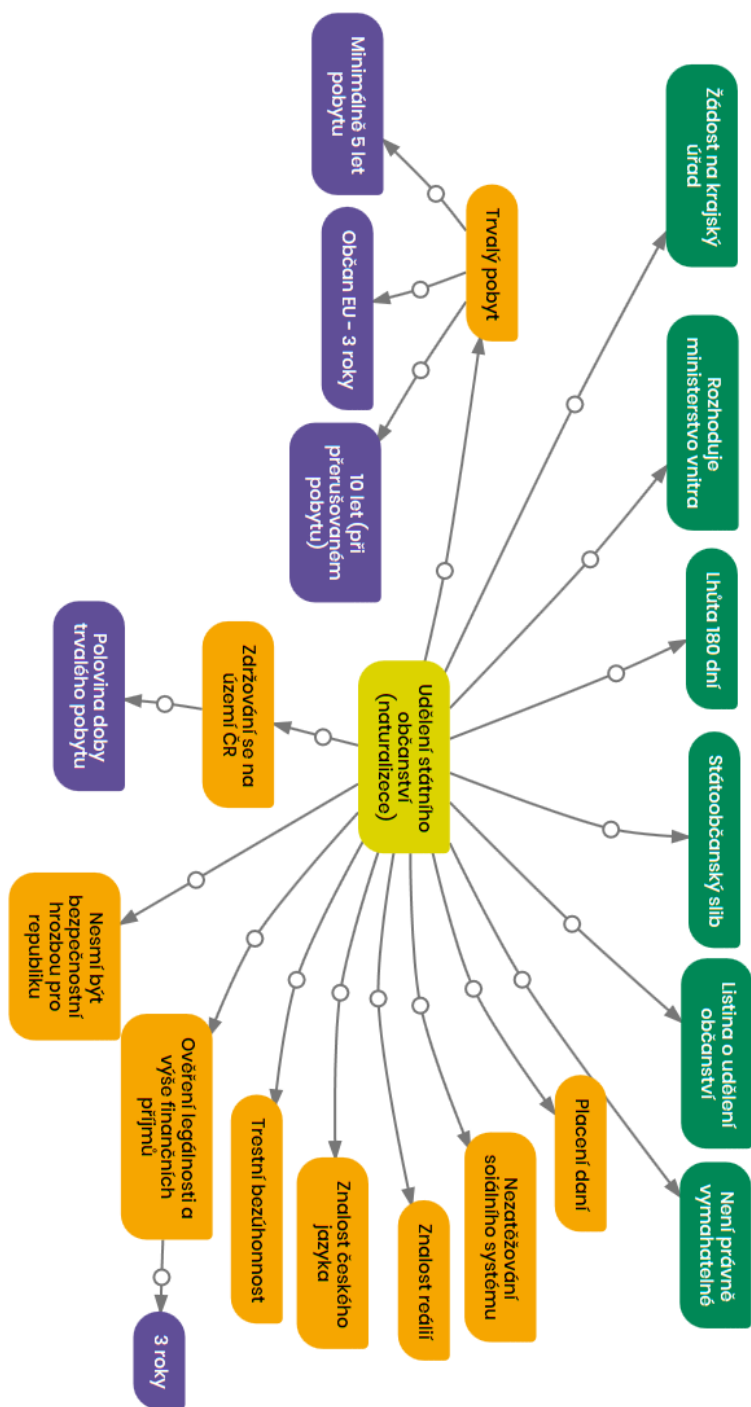
Myšlenková mapa

¹¹⁹ *Listina* [online]. In: . 2020 [cit. 2020-05-03]. Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/82549/1/2/vyhlasaka-c-191-2014-sb-o-vzorech-dokladu-podle-zakona-o-statnim-obcanstvi-ceske-republiky>

Obrázek 11

Myšlenková mapa

Obrázek 12

Text: Pro získání českého občanství by měly platit přísnější podmínky. V pondělí o tom rozhodla vláda, která schválila novelu zákona o státním občanství. Předlohu nyní posoudí Sněmovna. Lidé, kteří budou chtít české občanství, budou muset například prokázat, že se opakovaně nedopustili některých přestupků, například že nenarušili veřejný pořádek nebo občanské soužití. Žadatelé také budou muset uvést výši finančních prostředků, které mají pro zajištění životních potřeb v České republice. Bude také nutné doložit délku studia češtiny. U lidí, kteří žijí na území ČR deset let, se budou vyžadovat doklady o faktickém pobytu v zemi. Může jít například o pracovní smlouvy, školní vysvědčení nebo potvrzení právnické osoby o pravidelné sportovní činnosti. Zákon také nově vylučuje soudní přezkum v případě, kdy byla žádost o občanství zamítnuta z důvodu ohrožení bezpečnosti státu. Zákon si také klade za cíl zařadit Slováky, kteří měli po rozpadu Československa při nabytí občanství zvláštní postavení, na úroveň občanů ostatních zemí Evropské unie. Doposud byly občanům narozeným v Československu některé podmínky promíjeny.¹²⁰ (zkráceno)

Otázky:

1. Které změny by měly nastat při udělování občanství? Srovnajte se současným stavem (využijte myšlenkové mapy).
2. Vysvětlete, proč měli Slováci odlišné podmínky při nabývání občanství.
3. Zamyslete se, zda byste nechali Slovákům odlišnou úpravu při udělování občanství.
4. Napište, které fáze zákonodárského procesu jsou v článku popsány.

Řešení: 1. Zpřísněné posuzování trestné činnosti. Vyžadování více dokladů. 2. Do 31. 12. 1992 tvořili Češi a Slováci jeden stát. Republikový zákon o občanství z roku 1969 a zákony rad nebyly sjednoceny. Dokud Češi a Slováci žili v jednom státě, nebylo nutné se nesrovnalostmi zabývat, po rozpadu republiky vznikly problémy s určením občanství u tisíců Slováků. Kromě toho lidé pracovali na území obou republik, bylo tedy nutné

¹²⁰ Získat české občanství bude těžší, rozhodl kabinet. Slováci budou bez výsad. *Právo* [online]. 9.12.2019 [cit. 2020-05-03]. Dostupné z: https://www.novinky.cz/domaci/clanek/ziskat-ceske-obcanstvi-bude-tezsi-rozhodl-kabinet-slovaci-budou-bez-vysad-40306507?utm_source

spolupracovat i v sociálním zákonodárství. 3. Individuální řešení. 4. Návrh zákona vládou a předložení zákona do sněmovny.

4 Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo pojednat komplexně o institutu státního občanství, popsat jeho vývoj, způsoby nabývání a pozbývání v historii naší republiky a vytvořit k tomuto tématu výukové aktivity.

Teoretická část práce se zaměřuje na klíčové momenty, které měly vliv na vývoj institutu občanství. Nemohou být opomenuty jeho kořeny ve starém Řecku a pojetí občanství v římském právu, vliv osvícenství a Velké francouzské revoluce. Na státní občanství lze pohlížet jako na právní vztah mezi státem a fyzickou osobou a též jako na určitý status, z něhož pro občany vyplývají práva a povinnosti, proto je věnována pozornost právům občanů ve srovnání s právy obyvatel a představeno členění práv do generací v návaznosti na jejich historický vývoj. Protože byla často opomíjena práva žen, je zmínka i o tomto tématu. Institut občanství je charakterizován svými pojmovými znaky a způsoby nabývání a pozbývání. Naše republika je součástí Evropské unie, tudíž si jedna z kapitol všímá občanství EU.

Další kapitoly teoretické části popisují historii občanství v našem státě. Česká republika vznikla jako samostatný stát 1. ledna 1993, právní předpisy týkající se občanství navazovaly na občanství České a Slovenské Federativní Republiky, a proto existovala kontinuita českého státního občanství s československým. Jeho počátek je spojen se vznikem samostatného československého státu v roce 1918 po rozpadu Rakouska-Uherska. Do vývoje státu a samozřejmě i změn v občanství zasahovaly různé dějinné události jako druhá světová válka a převzetí moci komunistickou stranou. Vydání ústav vždy provázelo vydání nových zákonů o nabývání a pozbývání občanství. V obdobích mezi jednotlivými zákony byly prováděny četné právní úpravy. Poslední zákon o občanství České republiky z roku 2013 patří k velmi liberálním, ale již i do něj bylo zasahováno a zřejmě lze očekávat i změny další, jak je nastíněno v textu jednoho pracovního listu.

Na teoretickou část, která může být využita jako příručka pro učitele a žáky pro získání orientace v této poměrně složité problematice, tematicky navazují výukové aktivity formou pracovních listů. Při jejich vytváření jsem se snažil o pestrost výukových

metod (použité metody byly popsány v úvodu třetí kapitoly) a o naplnění klíčových kompetencí, a to kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence občanské, kompetence sociální a kompetence komunikativní. Domnívám se, že navržené výukové aktivity by mohly být využity nejen při výuce tématu občanství v občanské výchově a základech společenských věd, ale i v dějepise a českém jazyce. Poněvadž je mým druhým oborem český jazyk, v aktivitách často volím práci s textem. Podporuje vyhledávání podstatných informací, schopnost vytváření výtahových obsahů a rozvíjí čtenářskou gramotnost. Některé texty jsou aktuální a reagují na současnou epidemiologickou a společenskou situaci (pracovní povinnosti v době nouzového stavu, práva občanů-práva obyvatel, místní neomezenost občanství-pomoc občanům v cizině). Představené aktivity předpokládají individuální, párovou či skupinovou práci. K jejich naplnění je třeba přistupovat podle věku, úrovně a v tom je nezastupitelná úloha učitele jako průvodce. Protože součástí pracovních sešitů bývají klíče k úkolům, je v závěru každého pracovního listu uvedeno řešení.

Některé výukové aktivity jsem realizoval při souvislé pedagogické praxi. Byl jsem mile překvapen, jak žáky zaujal pracovní list týkající se historie ve starém Řecku díky aktuálnosti tématu Aristofanovy hry, staré téměř dva a půl tisíce let. Domnívám se, že k tomu přispěl i přednes textu formou dramatizace a prožitek z přenesení se do atmosféry antického dramatu. Zájem vzbudila i aktivita s rozborem právní situace v pracovním listě Benešovy dekrety a občanství o zamítnutí navrácení majetku jednomu potomku z rodu Valdštejnů. Žáci si uvědomili, jak přítomnost je stále propojena s minulostí.

Byl bych rád, kdyby má diplomová práce byla pro žáky i učitele alespoň malým přínosem ve výuce.

5 Seznam zdrojů

Knižní

ARISTOFANES. *Jezdci – žáby*. V Praze: Melantrich, 1940.

CEDRYCHOVÁ, Věra a Jaroslav RAUDENSKÝ. *Kapitoly z obecné didaktiky pro učitele střední školy*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 1993. ISBN 8070440589.

ČERNÝ, Jan a Miloš VALÁŠEK. *České státní občanství: ucelený výklad právních předpisů upravujících státní občanství České republiky v návaznosti na státní občanství ČSR, ČSSR a ČSFR*. Praha: Linde, 1996. ISBN 8072010182.

EMMERT, František. *Státní občanství na území České republiky v minulosti a současnosti*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 9788075021632.

HALAS, František. *Torzo naděje*. 1. Praha: Československý spisovatel, 1968.

HÉSIODOS. *Zpěvy železného věku*. Přeložil Julie NOVÁKOVÁ, ilustroval Miloslav DISMAN. Praha: Svoboda, 1990. Antická knihovna (Svoboda). ISBN 8020501274.

FILIP, Jan. *Ústavní právo I. díl*. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-210-0649-8.

FUKS, Ladislav. *Spalovač mrtvol*. Vydání sedmé, v EMG čtvrté. Praha: Odeon, 2017. ISBN 978-80-207-1778-8.

GAARDER, Jostein. *Sofin svět: román o dějinách filosofie*. 7. vyd., 4. v Albatrosu. Přeložila Jarka VRBOVÁ. V Praze: Albatros, 2012. ISBN 9788000028958.

GERLOCH, Aleš, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK. *Ústavní systém České republiky: Základy českého ústavního práva*. Praha: Prospektrum, 1994. ISBN 8085431858.

JIRÁSKOVÁ, Věra. *Občan v demokratické společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-78-8.

KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1997

MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 2. upr. vyd. Praha: Linde, 1999. ISBN 8072011677.

MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 8073150395

PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústavní právo a státověda I. díl Obecná státověda*. Praha: Linde Praha, a.s., 1998.

PAVLIČÍKOVÁ, Helena a Helena ZBUDILOVÁ. *Aktuální otázky výchovy k občanství*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2014. ISBN 9788073944773.

POTOČNÝ, Miroslav a Jan ONDŘEJ, ed. *Obecné mezinárodní právo v dokumentech*. 2., dopl. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2004. Beckova skripta. ISBN 8071798142.

ROUSSEAU, Jean-Jacques. *O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002. Knihovna společenských věd. ISBN 80-86473-10-4.

ŠÍŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2008. ISBN 9788072017102.

ŠRÁMEK, Fráňa. *Básně*. 1. Praha: Československý spisovatel, 1951.

TICHÝ, Luboš. *Evropské právo*. 4. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7400-333-2.

VALÁŠEK, Miloš. *Státní občanství: komentář: zákon o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky a vybrané související právní předpisy a mezinárodní dokumenty: podle stavu k ...* Praha: Linde, 2006-^^^-. ISBN 8072016253.

VODIČKA, Karel a Ladislav CABADA. *Politický systém České republiky: historie a současnost*. 3., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 9788073678937.

GRONSKÝ, Ján. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa 2. 1945-1968*. 2002.

BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2011. ISBN 978-80-210-5438-7.

Právní dokumenty

nález Ústavního soudu ze dne 13. září 1994, sp. Zn. Pl. ÚS 9/94, bod II.

Internetové a novinové

Česko vozí své občany z ciziny zdarma, jiné vlády chtějí příspěvek. Repatriace nemají být „cestovka“. In: *Hlídací pes* [online]. Praha: Hlidacipes, 2020, 2.4.2020 [cit. 2020-04-05]. Dostupné z: <https://hlidacipes.org/cesko-je-pri-repatriacich-velkoryse-domu-svazi-obcany-zdarma-jinde-v-evrope-si-na-let-prispivaji/>

ČT 24 [online]. Praha, 2014 [cit. 2020-04-20]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1040242-srovnani-krymu-a-sudet-jako-politicka-metafora-sedi-rika-romancov>

Dobrovolně? Ne. Studentka musí do domova pro seniory, ač nechce [online]. Tábor: VLTAVA LABE MEDIA, 2020 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://taborsky.denik.cz/denik-v-regionech/dobrovolne-ne-studentka-musi-do-domova-pro-seniory-ac-nechce-20200405.html>

Domovské právo. *Svaz měst a obcí České republiky* [online]. Praha: SMOCR, 2014 [cit. 2020-04-13]. Dostupné z: <https://www.smocr.cz/cs/cinnost/bezpecnost/a/domovske-pravo>

<https://www.novinky.cz/cestovani/clanek/zena-musela-podstoupit-tehotensky-test-aby-ji-pustili-do-letadla-40309844>

Jak je to s pracovní povinností? [online]. Praha: Jiří Svintek, 2020 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://www.okoronaviru.cz/jak-je-to-s-pracovni-povinnosti/>

Provolání Národního výboru (28. října 1918). *Moderní dějiny* [online]. 2013, 2013, 1 [cit. 2020-04-11]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/provolani-narodniho-vyboru-28-rijna-1918/>

Stát vyhrál spor s potomky Valdštejnů, pozemky v centru Prahy jim nevydá [online]. 2016, 6.10.2016 [cit. 2020-04-19]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/soud-valdstejn-pozemky-mala-strana-restituce.A161006_123520

ŠPULÁK, Jaroslav. Zemřel Dušan Vančura ze skupiny Spirituál kvintet. *Právo*. Praha: Borgis, 2020, roč. 30, č. 49, s. 5-8. ISSN 1211-2119. s.21

Vietnamci dostali na koronavirus návod předem. Ale obávají se Čechů. In: *Seznamzpravy.cz* [online]. Praha: Právo, 2020 [cit. 2020-04-02]. Dostupné z: https://www.seznamzpravy.cz/clanek/vietnamska-komunita-dostala-na-koronavirus-navod-predem-ale-obava-se-cechu3406?seq_no=1&source=hp&utm_source=www.seznam.cz&utm_medium=z-boxiku&utm_campaign=null

Získat české občanství bude těžší, rozhodl kabinet. Slováci budou bez výsad. *Právo* [online]. 9.12.2019 [cit. 2020-05-03]. Dostupné z: https://www.novinky.cz/domaci/clanek/ziskat-ceske-obcanstvi-bude-tezsi-rozhodl-kabinet-slovaci-budou-bez-vysad-40306507?utm_source

6 Seznam tabulek, obrázků

OBRÁZEK 1.....	45
OBRÁZEK 2.....	58
OBRÁZEK 3.....	59
OBRÁZEK 4.....	62
OBRÁZEK 5.....	63
OBRÁZEK 6.....	66
OBRÁZEK 7.....	69
OBRÁZEK 8.....	73
OBRÁZEK 9.....	79
OBRÁZEK 10.....	80
OBRÁZEK 11.....	81
OBRÁZEK 12.....	82